I JESU NAMN!

HISTORISK och OECONOMISK BESKRIFNING ÖFWER

CAJANABORGS-LÅN,

MED WEDERBÖRANDES TILSTÅDIELSE; UNDER OECONOMIÆ *PROFESSORENS* OCH KONGL. SV. WETTENSK. ACADEMIENS LEDAMOTS

HERR PEHR KALMS INSEENDE,

FÖR MAGISTER KRANTSENS ÄRHÅLLANDE, TIL ALMÄNT OMPRÖFWANDE FRAMGIFWEN I ÅBO ACADEM. ÖFRE SAL, DEN 13. JUNII 1754.

AF

ERIC CASTRÉN,

ÖSTERBOTNINGE.

ÅBO Tryckt, hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor. Forstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Probſten och Kyrckioherden öfver Förſamlingarne i Sotkamo, wid det dertil lydande Contract,
Högärevördige och Höglärde.

Herr LARS HENRIC BACKMAN.

Rectoren vid Trivial Scholan i Uhleå,
Wälärewördige och Höglärde

Herr Mag. JACOB SALMEN.

Notarien vid Dom Capitlet i Åbo,
Ädle och Höglärde

Herr Mag. ABRAHAM FROSTERUS.

Kyrckioherden wid Förſamlingen i Cajana,
Wälärevördige och Höglärde

Herr Mag. JOHAN FROSTERUS.

Vice Paſtoren wid Förſamlingen i Paldamo,
Wälårevördige och Höglärde,

Herr SIMON APPELGREN,
Min Gunſtige Couſin.

Samtelige mina Synnerlige Gynnare.

Til vedermåle af min erkänſla för ertedd gunſt, upoffres Eder, Mina Gynnare, detta Academiſka arbete, med tilönſkan af all jordiſk och himmelſk Lyckſalighet.

Mina Gynnares

ödmiuke tienare,
ERIC CASTREN.

FÖRETAL.

IBland de hinder, ſom härintil legat wår Hushållning i wägen, kan billigt räknas okunnoghet och möreker, hwaruti wi lefwat i anſende til wårt Fäderneslands läge, deſs naturliga lynne och beſkaffenhet. Ty ſå länge man icke har ſig noga bekant en orts tilſtånd och deſs naturliga ſkick och förmåner; ſå kunna ei heller medel påtänckas, ſom äro tienlige, och lämpa ſig til deſs widare upodling och hushållningens förbättrande. Naturen har icke heller jämt tildelat alla orter ſina håfwor, utan det ena landſkapet mer, det andra åter mindre fördelar, och det ena godt förråd på det, ſom et annat åter ſaknar: fordras altſå olika hielpredor och medel til at underhielpa naturen, ſom icke altid ſielfmant frambringar ſina alſter. Ibland de förnämſta medel til et lands ophielpande äro ſnille och konſt, hwilka i anſende til landets olika tilſtånd på olika ſätt förhålla ſig til deſs uprättande, och på hwilka grundfäſten wår hushållning ganſka mycket beror. Om deſſe hielpemedel ſkola bidraga til hwar och en orts ſärſkilte hushållnings upkomſt, ſå är owederſäjeligit, at en noga kundſkap om ortens egenteliga natur och egenſkaper m. m. bör förutgå, och dertil bana wägen. Men erfarenhe-

ten har beklageligen lämnat ofs tydeliga wedermälen af det mörcker, hwaruti wi näftan här intil famlat; få at wi föga, eller aldeles intet, wårdat wårt Fäderneslands tilftånd, ehuru faken ofs ganfka nära angåt.

Wi kunna dock med fäkerhet fpå wåre tider et blidare utfende, då et landet få nyttigt wärf med ftörre eftertryck börjat angripas, fedan man blifwit öfwertygad om nödwändigheten och nyttan af wårt Fäderneslands rätta kännande. Högtanfedde famhällen, wittre och i hushållnings konften ikarpfynte män, fom Fäderneslandets wälfärds beframjande haft til ögnamäle, hafwa ock för detta föreftält nödwändigheten af Fäderneslandets känning, och wift huru mycket den allmänna wälfärden deruppå beror, famt at hushållningen ei kan bringas under allmänne och oryggelige reglor förr, än man på det nogafte giort fig underrättad om hwar och en orts tilftånd och befkaffenhet m. m.

Af kärlek för min födelfe ort, har ock jag, då jag är finnad at utgifwa mit andra Academifka lärofpån, fram för andre ämnen utwalt detta närwarande om CAJANA-BORGS-LÄN, och i fynnerhet om defs hushållning; på det jag hälft til någon del måtte lägga det allmänna under ögonen detta Landets lynne och befkaffenhet, famt inwånarenas näringar, och underhielpa den brift af underrättelfe härutinnan, fom hos måfta delen af mina Landsmän alt härtils haft inrymme. Et få aflägit, eller ytterft wid Swea gräntfor belägit land, har icke heller annars kunnat, än undgå fina Landsmäns åtancka; erfarenheten intygar jämwäl, det denne ort warit få aldeles i mörcker inwefwad, at den knappaft mer än til namnet warit dem fläftom kunnig.

Jag widgår gierna, at uti denne Befkrifning faknas mycket, fom jag dels för tidfens korthet, fom ei tillåtit mig, at få noga nagelfara alt, fom fig bort, och jag welat, dels ock för widlyftighetens undgående, fom mina omftändigheter mig pålägga, nödgats utelämna: Men här af torde likwäl wåre hushållare gifwas tilfälle, at fäfta fin eftertancka på denne orts hushållning och defs förbättrande.

Emedan alla Läfare icke kunna wara af enahanda tycke och fmak, få är det ock fåfängt af mig at wänta, det detta Arbete blefwe blott enahanda omdömme underkaftat. Dock fmickrar jag mig med det fägnefamma hopp, at alla de, fom allmänhetens wälfrefnad hafwa til fyftemål, ei lära med widrigt öga anfe deffe få blader.

§. 1.

Efter fom det hålles för en dags fanning af alla, fom fkrifwit och talt om fpråk, famt deras lynne och befkaffenhet i förfta tiderne, at de med tiden äro wordne ordrikare; men gåt med dem, fom med all annor menfklig kundfkap, i början helt fmått och fattigt til; få at med et enda ord faft månge i handel och wandel förekommande ting blifwit betecknade: Så förmodar jag mig wid befkrifningen af Cajane Land någorlunda ftå at urfächta, om jag ei annars, än igenom biwägar har kunnat finna igen rätta ftamordet til det namnet; hälft få månge *notioner* äro, fom under tiden hålles för *fimplicia*, från hwilka alla, ordet fom frågas om, wid förfta påfendet tycks fkola kunna leda fin härkomft.

Jag wet at *etyma* äro af åtfkillige få olikt opdicktade, at de äro mera löglige, än tienlige, at fätta faken i bättre lius och anfende; hwaraf mången tagit fig före, at anfe *ftudium etymologicum* fåfom en del af den få kallade *otiofa critica*. Men fom ingen kan, utan med nöje, ftälla fig en fak för ögonen, der *etymologien* och *hiftorien* räcka hwarannan handen; hälft det är troligt, at de förfta *nomenclatores* icke ftumpewis, utan fkäligen och med moget betänckande gifwit hwar och en fak, hwart och et ting, fit egenteliga märcke: Så

Så är til förmodandes, hwad Cajana namnet widkommer, at när man til defs *origine* har at beropa fig uppå muwarande ordets betydning, och finner grund dertil i fielfwa hiftorien; lärer man ock kunna giöra fig förfäkrad om den fanningen, fom låter få otwungit leda fig af den famma öfwerensftämmelfen.

§. 2.

CAJANA af *Cainus* betyder i moderfpråket *virginitatis fervatæ conftantiam*, och wil hafwa inwånarena erhindrade om fina förfäders fria, men dygdiga umgängelfe, den deffe velat våra tider til efterfyn få oförmärckt förehålla. Af *Cainus* nämnes *Cainu* en Öfterbotninge, fom Bifkopen Doctor JUSLENIUS famma ord i fin ordabok uttyder. Hela Öfterbotn har ock fordom blifwit kallad Cajanaland; hwarföre äfwen Konung CARL den IX. i fin Konglige titul låtit kalla fig the Cajaners Konung.

Men om *Cainus* och *Cainu* äro juft de förfta *fimplicia*, hwadan Cajana fåt fit namn, är en fak, fom gifwer anledning til nogare eftertancka. At Finfkan och Giötfkan äro af en ftåm i början utflächtade, det lämna ofs många ord, hälft *publique* ftällen och orters enahanda namn än i dag, mycken anledning at tro, om ei aldeles öfwertyga ofs derom. At *Tirckar* och *Afiamæn*, hwilka af wåre äldfta tiders handlings fkrifware blifwa tillika ock *Vaner* nämde, warit de famma, fom wår nordfka werld förft *peuplerat*, famt at de famme, fom fatt fig ned på andra fidan om *botnifka* hafswiken, blifwit nämde *Vandaler*, och de fom til Öfter flagit ned fina bopålar, kallat fig *Vänder*; jämwäl at den ena, få wäl fom andra fläckten, af Scytho-Celtifka ftamordet *Van* eller *Ven*, det är watn, famfalt fatt fit namn, der äro faft flera wittnen til både i Swerige och Venland, både i Ryfsland och Norige, än ämnet gier här tilftand at utförli-

förligare bekräfta (*a*). Dock fom de Amazonifka kwennor (*b*) hålles allmänt före wara af Vandalis et Venedis, det är, Göther och Sarmader, utflåchtade, och det icke allenaft är witterligit om dem, at de i norden wiftats, utan ock derjämte haft fit tilhåld wid Qwena wefi (fe Rudbecks Atlantica, famt de dertil hörige Norlands Geogr. taflor) juft i den neigden, fom nu heter Cajaneland, och i fordom tima hetat *Kvenland*, *Konugardia*, *Amazonia*, feu *Terra fæminarum*; (*c*) få kan ock den meningen på wift fätt tolas, at fom Cajana fått fit namn af Gudinnan Fregs få frodige och frie Veftaler, fom manhaftige Sköldmöer; Så ftår ock både Kåna, Kwen och Cajan af order *Van* eller *Ven* få mycket lättare at leda, fom flera ord gifwes i det ena, få wäl fom det andra fpråket, hwareft åtfkillige bokftäfwer, men hälft C. och K. efter Nordlänningarnes fätt at tala, blifwa *literis radicalibus præfigerade*, och dem til wärn och wärjo lika fom förut planterade (*d*).

(*a*) *Se de tvänne difput. fom under vår Vidtfrægdade Antiqvarii, Profefforens vid denne Kongl. Academien, famt Bibliothecariens, Hægædle Herr* A. SCARINS *infende hær af trycket utkomne æro* de Gentis Vanorum prifcis in Veftrogothia fedibus part. I. pag. 24. feqv.

(*b*) *At Amazonfka qvinnorna æro til fin bærd Gæthfke Skældmæer, komma både de in- och utlændfke hæfdatecknare mæft alla æfverens om, fom om Alfhilds, Hervors, Blendas, Thorborgs och andre det Kænets mærckeliga hieltebragder veta berætta; (fe Hans Excell. Riks-Rådet och Acad. Cancellerens Baron* PALMSTIERNAS difp. de Vera animi virtute heroica) *Dock vet man ei, om de taga faken på fin rætta fot, fom tro Amazonerne i fin tid hafva varit en enfkilt rådande*

rådænde nation æfver viſſa lænder och hærſkaper. *Mon ei ſkulle ſynas troligare, at ſom Påviſka riket med de dertil hœrige andeliga gillen och hermæſterſkapen icke alla på en ort liggande eller rådande æro; æfven ock deſſe hedniſke ordens ſyſtrarne fœga någorſtædes hela Land och Riken regerat, ehuru de varit ſins emellan til viſſa reglor færbundne, ibland hvilka var den færnæmſte, at de ſit qvinliga Kœn med et månligit hierta iklæda måtte, ſamt ſin naturliga frihet emot andra Kœnets æfvervælde manligen ſkulle færſæchta. Denne meningen tyckes vara ſå mycket ſannolikare, ſom ibland Tartarerne under ſamma Æmeæſuns namnet gifves qvinnor, ſom intil våra tider æro behållna vid husbonda vældet hvar i ſin familie. Mænner ſtædjes och tilſtædjes flera i huſet, hvilka dock alla ſtå under Matmodrens macht och lydna i hvad ſom til ſlæchtets och familiens conſervation erforderligit vara kan. Och nær den regerande Kven Mader eller husbondan dœr undan, ſtiger ældſta dotren til værdſkapet, hvarvid det andra kœnets nærmaſte blodsfœrvantter beſtås ingen annan rætt, æn den deras fæder i huſet færut varit underkaſtade. jæmfœr* Act. Liter. Sveth. anni 1728. p. 400. *I Biſchaja uti Spanien går næſtan æfven ſå til, undantagandes, at bland de der i trachten boende qvinnor ingen gifter, hvarcken af man eller qvinnor leden varder, ſe* Hybners Stats Lexicon *under det ordet* Räntery.

(*c*) *Se* Adam. Bremenſis hiſt. eccl. regnn. Septentr. edit. Fabricii pag. 37. *och* pag. 58. 61. *På ſamtelige de anfærda ſtællen kallas vår Lands ort nu* terra fœminarum, *åter på de andra tvænne ſtællen* patria Amazonum. *Færtienandes denne andeliga man, och hæfdateckpare ſå mycket mera vitsord, ſom han lefvat juſt den tiden, då det hændt, ſom han vet færtælja.*

(*d*) *At man hær i norden, ſom annorſtædes i ſenare tider, in verbis derivativis, med en eller flera bokſtæfver under tiden færækt ſielfva ſtamordet per proſthesin, figuram illam grammaticam, derpå kunde oændeligen månge bevis færebringas. Til exempel kan vara nog, at* Svan *cygnus ſæjes af* Van, *efter det den foglen hælſt viſtas och hæmtar ſin fœda ur vattnet. Utaf* Veden, *ſilva ſæjes* Svedja, *exurere.* Holmgård *kalla Ryſſarne* Cholmgård; Aſagard, Chasgard, *och* Hunnerne, *noſtros olim conterraneos næmna de* Chunnos. *Så næmnes hos dem ock den åen* Dvina, *ſom læper in i hvita hafvet, hvilken i Gœthſka ſagorne næmnes af* Van *eller* Ven, Vina *åen.*

§. 3.

DEn meningen, ſom jag om Qwenland i 2. §. andragit, ſtadfäſter icke allenaſt Messenius, Svecanæ hiſtoriæ Parens, uti ſin dedication til 15. Tom. af ſin Hiſt. den han ſäjer ſig författat in caſtro *Qvenlandiæ* Cajanaburgenſi, utan påſtår jämwäl wår tids wärdaſte Polyhiſtor, Herr Biſkopen Rhyzelius uti ſin *Svethia munita pag.* 35. at Cajaneland har warit den rätta och ſanſkylliga *Amazonia*, *Kona* och *Qvenland*, der de gamla Göther, när de giort ſin härfärd Öſter ut åt Aſien, lämnat ſina qwinnor, hwilka ſig emot wåldfriare der en långan tid förſwarat. Til yttermera bewis andrager mehr bemälte Herr Biſkopen et här ofwanföre citerat ſtälle af *Adamo Bremenſi*, at Kong EDMUND, en ſon af Kong OLOF Skautkonung, ſkickat ſin ſon med en wäldig här til at intaga *regionem fœminarum*, men han blef der med hela hären förgiord af de der boende, ſom hade honom til men och förfång watnen förgiftat.

§. 4.

§. 4.

UTom det, som redan är anfört, är ock onekeligit, at, som hela Österbotn i äldsta tiderne warit af Lappar bebodt, så hafwa äfwen denne orts äldsta inbyggare twifwels utan warit Lappar. Det kan med säkerhet dömmas af deras efterlämnade bya-och Träske namn, som i synnerhet: Katterma, Mikittä, Luajerfwi, Lappajerfwi m. m. Denne mening får äfwen styrcka deraf, at inbyggarena ännu uti deras öfliga näringsfätt, såsom jagt och diurfänge, ganska mycket likna Lapparna; det bylag, som gräntsar til Kusamo Lappmarck, har haft ifrån urminnes tider, och äfwen nu för tiden underhåller tama Renar, hwilka af inwånarena derstädes på lika sätt, som af Lapparna, nyttjas wid körslor, hwarom bätte fram widare skall handlas. Men om, och hwarföre Lapparne lämnat denne ort, och, som förmenes, flyttat sig til Kusamo, derom har man ingen tilförlätelig kundskap.

At det sedermera här planterade folcket härstammar ifrån Sawolax och Carelen, det bestyrcka deras medförde slächte-och tilnamn, deras dialect, Klädedrägt och Carelska runor, m. m. Wåre minnesskrifter intyga jämwäl, det Glorwördigst i åminnelse Konung GUSTAV den I:sta påbudit, det denne ort med nybyggare ifrån Carelen och Sawolax samt Siökanten skulle förses, hwilket Påbud äfwen af Konung CARL den IX. blef förnyat, och landet med flere inbyggare ifrån Carelen och Sawolax förökt.

Eljest har gemene man här i orten öfwer alt en gammal saga om det så kallade *Metelin vaki*, eller et Röfwarepartie, som fordom i skogar och ödesmarcker härstädes skal tilhållit. På flera ställen i orten skola än finnas stora gropar eller Kulor i jorden, som utwisa, hwarest desse röfware haft sina boningar och sig undangiömt; dessemellan hafwa de plundrat och mördat hwem de öfwerkommit. Men man får ingen den ringaste efterrättelse af inbyggarena i orten, hwad slags folck de warit, och hwad tid, huru länge m. m. de på detta sättet fortfarit och sig undandölgt. Dock lära de icke warit några efterlämningar af Lappar, icke heller Ryssar, utan närmare (hwilket ock sielfwa ordet *Metelin Waki* tyckes gifwa tilkänna) af de uprorsmakare, hwilka i Finland upsat sig emot Konung CARL den IX, då Han förjagade Konung SIGISMUND. Mig har ock blifwit berättat, at ifrån Muhos Kyrckan åt söder wid gräntsen emellan Uhleå-och Limmingo Sockn än skola synas lämningar qwar efter en af gråsten murad wall, som liknat en borg-gård, hwarest dessa *Metelin Waki* äfwen skola haft sit tilhåld. Högden eller kullan, hwarest Borgen stådt, kallas af inbyggarena *Metelin Waara*. I Sotkamo Sokn finnes ock en backa, som efter dem kallas *Metelin Maki*, hwarest de föregifwes i många är hafva sig undanstuckit. Omsider har dock Allmogen gaddat sig tilhopa, och upsökt deras kulor och nästen, samt dem aldeles utrotat.

§. 5.

C*ajanaborgs Län* är belägit uti norra delen af Österbotn, och begriper under sig *Cajana* Stad, jemte *Paldamo* och *Sotkamo* Socknar. Härunder hörer et ganska widsträckt land, som dock til en stor del är obebodt och oupoladt. Naturen har med en Landtrygg, på Finska *maansetka*, omgifwit landet til Öster, Söder, och Sydwäst, och derigenom i Öster afskildt det ifrån Ryssland, i Syd-Syd-Öst ifrån Carelen, och i Söder och Syd-Wäst ifrån Sawolax, eller Cuopio och Idensalmi Socknar. Ifrån denne Landtrygg leda åtskilliga bäckar och strömmar sit ursprung, som dels inflyta uti Cajana Län och Uhleå träsk, samt derifrån widare til Botniska hafwet, dels ock i Öster i Ryssland, och åt Ryska Staden Kemi, eller hwita hafwet, i Syd Syd-Ost i Pielisjärfwi, och i Söder-och Sydwäst i Idensalmi träsket. Rä-

och gräntſeſkilnaden emellan detta Län och benämde grannar ſtödjer ſig ock gemenligen på watuloppet, i ſynnerhet med Ryſsland; hällt Ryſſarne för detta med flit affkaffat och undanrögt merendels alla gamla råmärcken, under det de den ena ſkogstrachten efter den andra inkräckta ſökt.

Detta länet innefattar uti ſig många dels högre och nog långſträckte, dels ock lägre berg och backar, ſandåſar, högder och kullor. Dock är landet merendels ſlätt och jämt, och finnes jämwäl på de högſta kullorne ſådan marck, ſom til åker kan uptagas och beredas. De här och der i landet befintelige ſtenbackar och ſtenröſen kunde ock til åkerjord upbrytas och förädlas. Här förekomma ock på flera ſtällen torra ſandhedar, (dock med godt förråd på timmer och ſtockar,) och lågt liggande flacka och widſträckta, til en del tämmeligen ſancka, måſar och kiärr, hwilka om de uptogos och uprödjades, ſom wederborde, likwäl förde ſtor nytta med ſig. Nåſtan hälften af landets rymd utgiöra de här befinteliga wida träſk, ſom falla in uti Uhleå åen, ſå ock de oräckneliga många inſiöar utan något ut-och inlopp.

§. 6.

Landet Ligger under en ſund och hälſoſam luft. Det ſkönies nogſamt derutaf, at här finnes åtſkillige gamle män af 70. à 80. års ålder, förutan twänne bönder i Paldamo Sockn, af hwilcka den ena redan ſkal hunnit til 113. och den andra til 99. års ålder. Deſſe äro ännu tämmeligen kryge och rörlige. Den ſenare har i lifwet af ſina barn och barn-barns-barn 90. perſoner; hans huſtru afled förſt för 8. år tilbaka, ſom ſkal warit 80. och någre år gammal. Deras diæt kan ei ſynnerligen ſkiljas ifrån andras, utom det de altid warit någorlunda förmögne, och äfwen under miſswäxt åren ägt någon ſäd til lifsupehälle; ſå at de icke warit twungne at blott lefwa af barke-

barckebröd. Derjemte äro de, ſom näſtan alt folck här i orten, ſtore älſkare af miölck, hwaraf härſtädes om ſommaren beſparas en god del til wintern; ſå at de mer behålne hemmanen ſällan äro utan ſurmiölck.

Utaf kall feber wet man ſå godt ſom intet härſtädes; men deremot är hitſig feber, jemte håll och ſtyng mycket gängſe och tid efter annan hädanrycker mycket folck.

Et kraftigt wedermäle af ortens ſunda climat är ock folckets årliga och anſenliga tiltagande, ſom ſtälles i ſolklar dag, då äldre tider jämföres med de nyare. Under de obeſkrifweligen hårda miſswäxt åren 1695. 1696. och 1697. har denne ort igenom hungers nöd, hwaraf denne delen af Öſterbotn erfarit de ömmaſte känningar, blifwit mycket utblottad på Inwånare. Sedermera, i ſynnerhet 1716. och 1717. har Ryſſen mördat och härifrån bortfördt mycket folck; ſå at enligen följande utdrag af Mantals Längderne, har i deſſe Socknar 1725. allenaſt befunnits 1243. perſoner, hwilka dock genom Guds wälſignelſe under 28 års tid förökt ſig til 2833. perſoner, ſom utdraget af ſidſtledne eller 1753. års Mantals Längder utwiſar, utom den anſenliga myckenhet af ungdom, ſom tid efter annan, och i ſynnerhet under ſidſta miſswäxt åren 1731. 1737. 1739. 1740. 1741. och 1742. begifwit ſig härifrån til ſiökanten, och de ifrån Mantals Längderna utlämnade både gamle och unge.

Utdrag af 1725. års Mantals Längder.

	Husb. och Matm.	Söner Mågar Dräng.	Döttrar och Pigor.	Torpare.	Inhyſes.	Lösdrifware.	Suma Perſoner.
Paldamo	561	111	113	13		2	800
Sotkamo	307	74	41	19		2	443
Summa	868	185	154	32		4	1243

Utdrag af 1753 års Mantals Längder:

	Allmogen.							Stånds Personer och Inhyses.			
	Husb. och Hustr:r som stå för heman	Bonde och Soldate Hustr:r	Söner och Mågar	Döttrar och Sona Hustr:r	Bolagsmän Drång. och Bakst. Karlar	Dräng. och Bakst. och Hustr:r Pigor.	Suma Personer.	Husbönd. och Marmödrar.	Söner Mågar och Döttrar	Drängar och Pigor.	Suma Personer.
Paldamo	384	402	443	377	92	90	1788	36	19	31	86
Sotkamo	214	210	195	170	51	57	897	32	11	19	62
Summa	598	612	638	547	143	147	2685	68	30	50	148

Folckets årliga tiltagande kan i synnerhet aftagas af följande förteckningar öfwer födda och döda, som utwisa at de föddas antal öfwergår de dödas.

Föteck-

Förteckning på födda och döda i Paldamo Sockn.

Årtal	Födde		Döde		Summa	
	Mankön.	Quinkön.	Mankön.	Quinkön.	Födde	Döde.
1749	97	101	72	86	198	158
1750	106	109	26	27	215	53
1751	115	83	37	40	198	77
1752	96	118	24	23	214	47
1753	108	107	30	19	215	49
	522	518	189	195	1040	384

Förteckning på födda och döda i Sotkamo Sockn.

Årtal	Födda		Döda		Summa	
	Mankön	Quinkön	Mankön.	Quinkön	Födde	Döde.
1750	45	55	14	27	100	41
1751	61	51	30	20	112	50
1752	54	61	10	21	115	31
	160	167	54	68	327	122

Ehuru folckförökelsen på en så kårt tid warit ansenlig, så måste man dock ännu klaga öfwer brist på nödigt folck. Uti denna widt belägna ort kunde til det minsta dubbelt antal af folck emot det som här nu för tiden är, med Landets närmare uprödning i början sysselsättas; och alt derefter som de wore i stånd til at uptaga och uparbeta de allestädes här befintelige måsar och kiärr, och annars förbättra ängarne, så wore här ymnigt tilfälle at uptaga åker; då et långt större antal af folck här wäl kunde nära sig.

§. 7.

§. 7.

ALlmogen uti detta Län är til mästa delen arbetsam och idog uti dess sysslor. Den stämmer öfwerens med Sawolax bonden och Carelaren icke allenast uti dess mästa närings sätt, utan ock ganska nära uti det Finska språkets dialect och uttalande, såsom ock uti kläde drägten, undantagandes det Cajana bonden brukar halsduk, men de andre intet. Bönderne härstädes bibehålla ock, äfwen som Carelare, barn efter barn sina wanliga slägte-eller tilnamn. Uti andre seder afgå de dock ifrån Sawolax och Carelske bönderna, och likna mera andre Österbotningar. Uti sine hus äro de snygge och renlige; i mat och kläder måttelige. Dessutan äro de menlöse, kärlige, uprichtige och höflige emot hwarannan inbördes, emot främmande wälwiljoge och gode Gäst-gifware. De hafwa ock altid hyst en synnerlig trohet och wördnad emot Öfwerheten, och mycken kärlek emot sina Siälaförjare.

Til wäxten äro de medelmåttige, (*a*) men derjämte af god styrcka, ock synnerligen lätta och wiga, som nogsamt kan märckas af deras mycket behändiga löpande på skidor.

Under ofredstiderne, då de af sine bångstyrige grannar blifwit oroade, har i synnerhet gränse almogen å daga lagt åtskillige prof af mandom och stridbarhet, medelst det den fordom flera resor ryckt öfwer gräntsen til Ryssland. Til bewis härtil kan anföras det märckeliga infall, som 90. bönder år 1589. giordt til Ryssland, då de om natten emot Petri dag med stormande hand intagit Staden *Candalach'i* eller *Kuola*. Detta har så högt behagat Konung JOHAN den III, at Han skrifwit efter deras anförare *Vesainen*, som warit en starck och hurtig karl; på det Han skulle få se honom, och hedra honom på något sätt. Och sedan han året derpå blifwit slagen i Ryssland, har Högstbemelte Haus Kongl. Maj:t skickat Änckan föräring, samt benådat henne med frihet på hennes hemman. Efter *Vesainen* har desse Finnars Anförare warit en modig och tapper man *Clemens Ericksson*, ifrån detta Län, hwilken ock af Konung CARL den IX. blifwit efterskrefwen, och til belöning för des oförtrutna trohet och mandom med äreskäncker begåfwad. Efter hans underdånigsta anhållande har ock Hans Kongl Maj:t wid samma tilfälle samtyckt til *Cajanaborgs fundation* (*b*). År 1656. hafwa ock desse Cajana-boer på tre ställen slagit et antal af 1100:de Ryssar, och eröfrat 2:ne fahnor, som år 1659. blifwit skickade til Götheborg, och på Riksdagen derstädes för Glorwördigst i åminnelse Konung CARL GUSTAV *præsenterade* (*c*). I äldre tider hafwa icke heller qwinfolcken härstädes låtit skrämma sig af fiendens grymhet, at tillika med mans-personerne, draga i härnad, hwarom hos gemene man åtskillige berättelser ännu gå i swang.

Af tiufnad höres här på orten ganska sällan; deras bodor och wisthus, i synnerhet up i landet, äro merendels utan något lås. Ei heller kan man säja, at de äro til andra laster särdeles begifne.

En del af Almogen är mycket fallen för Runors dicktande och siungande, som man här med flera sådane qwicka, och otroligen fintlige, samt sinrika runor, hwilka de wid wissa tilfällen qwäda, kunde bestyrcka; så framt intet desse b'aden til något annat wore ämnade. Uti Hedendomen hafwa ock åtskillige widskeppelser och synnerlige plägseder inritat sig hos folcket, af hwilka några öfwerlefwor ännu finnas här och där i landet; hwarom uti afhandlingen framdeles widare skal förmälas.

(*a*) *Fær detta Probsten i Paldamo* JOHAN CAJANUS *berættar væl uti dess ännu i manuscript befintelige beskrifning æfver detta Læn, at hær fordom funnits stort och groft folck, som han hållit fære hafva varit af den store Jætten*

Jætten Calevas efterkommande, men intygar dock derjæmte, at deras barn och barn barn ei hunnit til ſådan ſtorlek. I nyligare tider vet man icke heller at orten frambrakt någre ſynnerligen ſtore, færutan den ofanteligen ſtore Daniel Cajanus, *ſom fær några år ſedan aflidit i Holland; Han ſkal varit 3. alnar och 3.½ quarter lång. Denne* Cajani *Færældrar, hafva allenaſt varit af medelmåttig ſtorlek, icke heller har i deſs ſlægt funnits någon beſynnerligen ſtor. Hvad deſs upfoſtran angår, ſå har den icke varit på något ſætt ſynnerlig eller ifrån andras ſkiljagktig.*

(*b*) *Jæmfær benæmde Probſten* CAJANI *manuſcript.*

(*c*) *Hærom færmæles uti færrberærde Probſt.* J. CAJANI *viſitations act, af år* 1701. feſto Mariæ annunciationis, *ſom finnes i* Åbo *Dom Capitlets Archivo, hvaraf, ſå væl ſom af de andre i næmde Archivo befintelige handlingar, hvilka uti detta arbete kunnat tiena mig til någon uplyſning, Conſiſtorii Notarien Herr Magiſter* ABR. FROSTERUS *gunſtigt lemnat mig del.*

§. 8.

INnan jag ſkrider widare, til at kortel. igenom löpa hwarje del uti mitt föreſatta ämne, wil jag här allenaſt med några ord inrycka deſſe Socknars Privilegier, hwilcka dem ſamfält äro förunte. Tilförene har detta Län warit under utſkrifning, då icke allenaſt uti krigs-utan ock i freds tider kneċktar härifrån blifwit utſkrefne och utförde. Dock är Länet igenom det af Almogen år 1681. uprättade contract, ſom ſedermera 1683. och 1686. af Hans Kongl. Maj:t allernådigſt blifwit ſtadfäſt, ifrån ſådan utſkrifning befriat; hwaremot det förbundit ſig til följande 8. puncter: 1:o At af hwart hemman eller rök, utom ordinarie och extra ordinarie räntorne, årligen erlägga til kronan 2. Daler Silfwermynt och ½ Lifpund torra gäddor. 2. Stadigt hålla Cajana Fäſtning wid macht, och til deſs *defenſion* bygga och *reparera* hwad der kan behöfwas, m. m. 3. At i ofredliga tider utlefwerera 150. Man til Fäſtningens beſättning, ſå länge kriget påſtår, och at den öfrige Almogen manligen förſwarar gräntſen. 4. Om öfwer 3. karlar finnas i en gård, ſå ſkola de uptaga ödeshemman, antingen här eller wid Siökanten, m. m. 5. Inga öfwerlöpare ifrån andre orter emottaga, hyſa eller herbergera. 6. At förbättra och wid macht hålla almänna Landswägen emellan Säresniemi och Uhleå Sochn. 7. Upbygga 2:ne Farkoſtar eller Lodjor, den ena af 100. tunnors drägt, den andre något mindre, med hwilka ſtycken, proviant: m. m. ifrån Säresniemi til Cajana kunna öfwerföras, och dem med deras redſkap och tilbehör ſtändigt wid macht hålla. 8. At, ſåſom af ålder warit wanligit, af hwar rök lefwerera ¼ famn torr wed til Slottet, eller i briſt deraf 16. öre Kopparmynt.

Detta Fögderiet är ock af ålder befriat för hela Landtdags gärden, både i afrads Säd och annat, och betalar allenaſt enligt 1:ſta *puncten* i *Contractet*, *ordinarie* och *Extraordinarie* räntorne jämte knechte löſen m. m.

De uti 3:die *puncten* omrörde 150. man, hwilka Länet blifwit förplicktadt at utlefwerera til Fäſtningens beſättning i Krigs tider, underhålles ännu jämwäl uti fredliga tider. Efter wanligheten roterar Almogen ſig ſielf til bemälte Manſkaps utruſtande och hållande, i *proportion*, efter det hemmanen äro i bättre eller ſämre tilſtånd. Roteringen förnyas dock åtminſtone hwart 10:de år, och lämpas då efter hemmanens befintelige beſkaffenhet.

Til Officerarens eller Capitainens aflöning, ſom commenderar och exercerar de 150. Man Soldater, utgör Almogen af hwart hemman $\frac{1}{12}$ dels tunna ſpanmål.

Almogen, ſom, til följe af 3:die *puncten* i *Contractet*, är

är förbunden at uti Krigstider förswara gräntsen, har i äldre tider 2. gångor årligen blifwit *exercerad* af sin egen och särskildte Capitain, (*a*) intil des Capitainen wid Compagniet *Hausen* under förra ofredstiden med Höga wederbörandes tilstånd åtagit sig at allena exercera både Almogen och Soldaterna. Likaledes har ock med denne exercering af sidst afledne Capitain WASSMAN blifwit fortfarit in til 1733, då framledne Herr Baron och Landshöfdingen *BROOR RÅLAMB* en sådan Almogens exercering til widare förbudit, oacktat Almogen altid den samma sielf åstundat och påyrckat. Dock wore det denne widsträckta gräntse ort och norra delen af Österbotn icke til ringa säkerhet, om de enligt Mantals Längderne här befintelige ungefär 800. ynglingar, utom husbönderne, skulle i tid i stånd sättas, at i all händelse kunna tiena til ortens förswar. Dertigenom kunde äfwen undwikas, at i ofredstider hitföra och på denne aflägsne ort med stor bekostnad underhålla någon främmande och ständig milice, hwilken likwäl intet wore i stånd at giöra synnerlig tienst uti den här fallande ymniga snön; hälst den icke wore upöfwad at löpa på skidor, och skulle åtminstone sakna den behändighet och färdighet på skidor, som dock ortens barn almänt innehafwa. Utom dess kunde ock bondesönerne och drängarne til större delen, så snart bullret öfwergått, utan widare bekostnad träda til deras hemmans arbete.

Imedlertid är här nu för tiden intet det ringaste annat förswars wärck för ögonen, förutan berörde 150. Soldater med sin enda Officerare; hälst ock Slottet *Cajanaborg*, hwarom snart skal omtalas, är förstördt, som dessutom för sin belägenhet längst ned i landet, icke heller tienar til betäckning för denne ort.

(*a*) Se *færutnæmde Probsten Cajani beskrifning.*

OM

OM CAJANA STAD.

§. 9.

Cajana Stad ligger i Paldamo Sockn 16. mil i Öster ifrån Uhleå, och ungefär 14. mil ifrån Ryska gräntsen, bredewid en brusande ström *Koivu Koski* kallad, som giör et faseligit watufall (*a*) til Uhleå träsk.

Fästningen Cajanaborg har midt uti omrörde ström, samt något stycke ofwan om det starcka watufallet, uppå en liten med pålwerck omgifwen holme, blifwit anlagd af Konung CARL den IX, uppå CLEMENS ERICHSSONS tilstyrckande wid år 1607. Sedermera har äldsta Riks-Rådet General Gouverneuren öfwer Finland, samt denne Kongl. Academiens första Canceller Herr Grefwe *PEHR BRAHE*, åt hwilken i Drotning CHRISTINÆ tid, besittnings rätten af Cajana Län, under namn af Friherrskap, wart updragen, med bygnaden uppå slottet fortfarit, samt (såsom uti *Svethia munita p.* 35. förmäles) *det med starcka murar, torn, torfwallar, batterier, redouter och spanska ryttare færwarat.* År 1666. har Slottsbygnaden hunnit til fulbordan.

Utritningen på slottet kan ses uti Kyrckioherden Mag. MATHESII *Dispu. de Ostrobotnia*, hwarest äfwen om des förra tilstånd och *stat* förmäles.

Uti förra ofreden 1716, giorde Ryssarne sig angelägne om at blifwa ägare af Fästningen; men Öfwerst-Lieutenanten MEIRMAN stod fienden tappert emot i flera weckor, intil des han mäst hela besättnings manskapet hade upofrat til ortens förswar; då han omsider accorderade sig fritt uttog, samt fästningens skades-löshet, alt til des freden emellan Höga Öfwerheten å bägge sidor kunde träffas och erhållas. Men som i fördraget war efter wanligheten inryckt, at 7. tunnor krut, som efter öfwergången i krut Ma-

gazinet

gazinet ännu wore behåldne, skulle höra den segrande fienden til, och han emot dagtingandet fann för rådeligit, at anwända samma krut til Slottets grundförstöring och ödeläggning: Så har ock händt, at Cajanaborg ur samma sin aska och grus intil närwarande dag aldrig gittat täncka, än mindre arbeta uppå någon sin widare resning (*b*). Nu mera har Slottet efter hand så förfallit, at här allenast äro twänne rum, som ännu kunna nyttias.

Efter deras berättelse, som ännu lefwa, hafwa följande warit Hauptmänner eller Intendenter öfwer Slottet, hwilka tillika förestått Riks-Drotsen Gref *BRAHES* friherskap: 1. Zacharias Pahlbom 2. Jacob Tysk, 3. Majoren Samuel Long. Ibland de äldsta torde man ock få räkna en Capitaine, benämd Erich Pederson, om hwilken Landshöfdingen *JOHAN MÅNSSON ULFSPARRE* i bref dat. den 8. Octobr. 1624. til Konung GUSTAF ADOLPH förmäler, och finnes infördt i Disp. de Uloa part. I. pag. 28.

Commendanter hafwa warit 1. Majoren Forssman, 2. Majoren Christopher Bilov, 3. Majoren Henrich Grå, 4. Lieutenanten N. Skruf vice Commendant, 5. Majoren Nils Silfverbagge. 6. Ryttmästaren Johan Zatler, år 1716. vice Commendant. 7. Öfwerst-Lieutenanten Meierman, som haft öfwer Commando samma år, 8. Majoren Henrich Viant, 9. Majoren Schultz, 10. Capitain Diedrich Trolin 11. och nuwarande Capitain Carl Fromholt von Köhler (*c*).

Uppå detta Slott har den namnkunniga Swenska historie Scribenten Prof. Messenius i några års tid warit fängslad.

År 1651. (*d*) har Staden af Riks Drotzen Gref *BRAHE* blifwit funderad. Den har ock med wackra privilegier blifwit försedd, hwilka dock til en stor del äro förkomne. Af de samma, hwilka Staden nu för tiden til godo niuter, och

och den i nyligare tider äro förunte, wil jag här korteligen införa innehållet: Enligit Konung CARL den XI:s Nådiga resolution dat. Kongsöhr den 20. April. 1681. är Staden befriad för all accis, contribution, och bakugns penningar, dock deremot förbunden at betala Tull-och Mantals penningar; och at hwar och en af Borgerskapet årligen utgiör 30. dagswercken til Fästningens wid machthållande. Desutom är ock Borgerskapet förplicktat, at uti ofredlige tider träda in i Fästningen, och förswara den samma, tillika med det manskap, som almogen dertil utgifwer. Hans Kongl. Maj:t har ock i samma nådige bref förunt Staden det ¼ Mantals skatte hemman til besittning, som framledne Riks Drotzen Gref *BRAHE* den bewiljadt. I kraft af Hans Kongl. Maj:ts Nådiga resolution dat. Stockholm d. 14. Martii 1685. uppå några fråge puncter, som Landshöfdingen Herr *DIEDRICH WRANGEL*, i underdånighet ingifwit, är ock Staden förskont för den 33. ¾ Dal. Silf:mts afgift, hwartil förmedelst 1680. års reduction Ladugårds ägorna, som Staden nyttiar til utrymme, blifwit efter Jordeboken taxerade. Til följe af samma Kongl. resolution är ock inwånarena i Cajana i Nåder efterlåtit Tull frihet på höö och wed. Uppå Magistratens underdåniga ansökning är Staden medelst Kongl. Maj:ts Nådiga rescript til Kongl. Commerce Collegium, af den 23. Januarii 1741. frikallad ifrån Spinhus afgiftens ärläggande. Igenom Nådig skrifwelse af den 6. Dec. 1748. til Högwälborne Herr Landshöfdingen och Riddaren af Kongl. Maj:ts Swärds Orden *GUST. ABR. PIPER*, har Hans Kongl. Maj:t täckts förunna Borgerskapet och dem som i Staden bosaste äro, at utan någon afgifts erläggande få tilwärcka bränwin af en tunna säd, och samma bränwin under marcknads tiderna minutera och försälja. Uppå Cajana Stads wid 1746. års Riksdag *insinuerade* underdåniga beswär har Hans Kongl. Maj:t uti dess Nådiga *resolution* af

af den 6. August 1751. i Nåder täckts förordna, at jämwäl mindre åriga präftmän af 26. eller 27. års ålder måge föreflås och antagas til Kyrckioherdar wid detta ringa Pastorat.

Efter den ordning och rang, som på Riksdagarne med Städer och deras Fullmächtige tages i acht, är denne den 105:te. Den har härtils icke warit i ftånd at enfam utskicka fin *deputerade* til Riksdagarne, utan efter wanligheten utwäljer fig Riksdags fullmächtig tilhopa med någon annan af de mindre Öfterbotnifka Städer.

Staden är delad i 4. qvarter, hwilka dock icke alla äro fullbygde. Här äro twänne långs efter Staden löpande- och tre twärgator. Förr fidfta ofredstiden blefwo omkring Staden af befättnings-manfkapet fpanfke ryttare uprefte, hwilka dock til någon del redan förfallit. Här äro ock 2:ne Tullar, den ena i Öftra, och den andra i Wäftra ändan af Staden.

Nu för tiden finnes i denne Stad allenaft 49. bebygda gårdar, förutan några tomter, fom äro under byggnad. Husen äro alla af träd.

(*a*) *Detta fallet är ungefär 4. famnar hægt, och så brande, at det aldrig med båtar kunnat igenom faras. Derunder finnes nejenægon, hvaraf man annorstædes i orten ei fedt något mærcke.*

(*b*) *Besee Biskopens Doctor* Rhyzelii Sveth. munit. pag. 35. feq.

(*c*) *Denne underrættelsen angående Hauptmænnerne och Commendanterne, har Kyrckioherden Herr Magister* Johan Frosterus *gunstigt mig meddelat.*

(*d*) *Detta bestyrckes af Probst,* Joh. Cajani *bref af den 17. Octobr. 1692. til Biskopen* Gezelius *den yngre.*

§. 10.

§. 10.

STraxt efter Stadens anläggning, blef ock här år 1652. en Kyrckia upbygd, fom af Riks Drotzen Gref BRAHE med en wacker Kyrckio-Skrud blifwit förfedd. År 1712. blef dock denne Kyrcka af et ftröfwande Ryfkt partie få til defs fkrud, fom annan egendom få aldeles fköflad och plundrad, at här allenaft qwarblifwit i Kyrckioftocken 22. Dal. K:mt och en gammal ten Kalck (*a*). Efter Slottets olyckeliga öfwergång, har åter denne Kyrcka fallit Fienden til byte, famt blifwit aldeles i afka lagd. Sedermera är en wacker Kors-Kyrcka af trä år 1734. i öftra ändan af Staden på det förra ftället upbygd, hwilken dock i brift af medel härtils ei hunnit til fulkomlig bygnad; dertil fynes icke heller framdeles något färdeles hopp. Dock fkattar fig Förfamlingen mångfalt lyckelig, i hänfende til den Kongl. gåfwa, af 1200. Dal. K:mt, fom Hennes Högft Saliga Maj:t Drottning ULRICA ELEONORA Allernådigft täkts denne Kyrcka förära. Med deffe penningar äro en wacker förgyld Silfwer Kalck och pateen, famt koftbar Mäfshaka upköpte, hwilka til ewigt åminne prydas af Högftbemälte Drottnings Höga namn. Här äro 2:ne fmå klockor, af hwilka den ftörre nyligen blef upköpt.

Förfamlingen föreftås af Kyrckioherden enfam, fom tillika beftrider Slotts-Predikants och Pædagogfysflan. Kyrckioherdar hafwa härftädes warit följande. 1. Thomas N. 2. Jacob Petri Teudschovius Uloenfis, år 1648. Slotts Predikant, och 1654. Kyrckioherde. 3. Johan Antilius, död 1704. 4. Mag. Gabriel Cajanus, Kyrckioherde 1704. Har år 1712. blifwit af det Ryfka partie, fom upbränt Kyrckan, illa färad, och kort derpå afidit. 5. Efter freden har Anders Hildeen ifrån 1721. föreftåt denne Förfamlingen fåfom vice Paftor, intil defs han år 1726. för fina förfeelfer blifwit affat. 6. Mag. Isaac Rothovius ifrån 1727. til 1733. då

då han blifwit transporterad til Eura Pastorat i Finland. 7. LARS HENR. BACKMAN har först warit Collega i Uhleå i 6. års tid, sedan ifrån 1734. Kyrckioherde härstädes til 1746; nu mera Probst och Kyrckioherde i Sotkamo. Den 8. och nuwarande är Mag. JOHAN FROSTERUS.

Ingen ordentelig Rådstuga är härstädes, utan för några år sedan upköptes med Stadsens allmänna medel til detta ändamål en tämmeligen wäl bygd gård i wästra åndan af Staden, hwarest nu för tiden det wackraste rum nyttias til Rådhus. Ifrån första fundation har Staden haft sin egen Magistrat: neml. 1. Borgmästare och 4. Rådmän, af hwilka sednare en hwar sit år förer *Præsidium* i *Accis* Rätten. Notariens sysla förrättas af Borgmästaren. Magistratens under-betiening är här 1. Casseur, 1. Fiscal, och 1. Stadstienare. Uti Stadsens sigill står Slottet i en brusande ström, och omkring läses desse orden: *Sigillum Civitatis Cajanaborg*: 1727. Följande hafwa warit Borgmästare 1. Häradshöfdingen JOHANNES CURNOVIUS, 2. Häradshöfdingen NICOLAUS PETRELIUS, 3. Capitain CHRISTIAN GISSELKORSS, 4. JOHANNES HOLST, 5. Krono-Befallningsmannen JOHANNES TAMMELANDER, 6. JOHAN JOHANSSON TAMMELANDER, 7. och nuwarande min K. Fader MATTHIAS CASTREEN.

År 1652. har ock här i Staden af bägge desse Cajana Socknar en Scholstuga med 2:ne kamrar blifwit upbygd, (*b*) hwilken Staden warit förbunden at hålla wid macht; (*c*) men 1712. har den af Ryssen blifwit upbränd, (*d*) och sedermera har ingen ordentelig Scholstuga här blifwit inrättad. Pædagogi hafwa här warit: 1. THOMAS HENRICI UHLANDER förordnad til Pædagogus 1654, affatt ifrån Prästa ämbete och lägenhet 1660. 2. ANDREAS SAMUELIS CAJANUS. 3. ANDREAS ANTILIUS. 4. SAMUEL PETRELIUS död 1704. 5. ANDREAS HILDEEN 1707. förordnad til Pædagogus, war derwid til 1714. 6. SIGFRID CARLENIUS blef död

förr

förr än han tilträdde sysslan. 7. OLAUS JUNNELIUS har derjämte warit Nådårs Predikant härstädes (*e*). Pædagogus har tilförene haft i lön 30. Daler Silfwermynt, och Paldamo samt Sotkamo Socknars diekne penningar. (*f*) Nu för tiden niuter Pædagogus, hwilken (såsom redan ofwanföre är förmält) tillika är Kyrckioherde och Slotts Predikant, i lön allenast 20. Daler Silfwermynt och hälften af Sotkamo Sockns diekne penningar.

(*a*) *Se Probsten* ERIC CAJANI *visitations act af den 24. Januarii 1713.*

(*b*) *Jemfør det uti næst føregående* §. *citerade Probst.* J. CAJANI *bref til Biskop* GEZELIUS, *af den 17. Octobr. 1692.*

(*c*) *Haruppå gifves Landshøfdingens LORENTS CREUTZ resolution af den 7. Februarii 1708, som jemvel finnes i Consistorii Archivo hærstædes.*

(*d*) *Hærom kan ses færut citerade Probst.* ERIC CAJANI *visitations act.*

(*e*) *Vid Pædagogernes upræcknande har jag følgt Adjuncten* PEITZII *manuscript* om Österbotniska *Præsterskapets Slægt regifter, som nu finnes i Consistorii Archivo.*

(*f*) *Om den løn Pædagogus hær tilførene åtniutit, førmæler Probst.* J. CAJANUS *uti det førutnæmde bref til Biskop.* GEZELIUS.

§. II.

JAg wil allenast med några ord här omröra de hårda öden, hwaraf denne Stad tid efter annan erfarit swåra känningar. Förutan det Staden, såsom ock det omkringliggande landet, hwarom uti 6. §. något är omrört, under de swåra misswäxt åren på folck ansenlig mistning haft, så at år 1697. här ei funnits flera, än 10. Inwånare; (*a*) har den

ock

ock år 1712. af et partie Ryſka Koſſaker, ſom ifrån *Kexholm* oförſet infallit, til en ſtor del jemte Kyrckan, hwarom förut är förmält, blifwit illa plundrad, och Scholan tillika med de bäſta huus i Staden upbränd: då ock några Inwånare måſt undergå en wåldſamlig död. Kort derefter år 1716. wid Slottets öfwergång blef ock Staden af fienden belägrad och aldeles i aſka lagd. Inwånarena, ſom tagit ſin tilflycht til Slottet, at enligen ordres förſwara det ſamma, blefwo efter belägringen twärtemot betingandet dels til fånga tagne och bortförde, dels ock ihjäl ſlagne. Sedermera har ock denne Staden fått kännas wid de här i landet tätt på hwarandre infalne månge miſſwäxt år, ſom förwållat, at månge inwånare nödgats lämna ſina gårdar, och flytta ſig på landet. År 1742: då Kemi-jemte Cajana Compagniet låg här i Staden, graſſerade rödſoten härſtädes, och hädan ryckte mycket folck. 1743. under ſidſta Ryſka tiden, då i förſtone om wintren några 100. man Coſſaker, och ſedan emot ſommaren lika ſtort antal af Soldater woro här inqwarterade, utſtod Staden åtſkilliga beſwärligheter ſå i anſende til ſkiutsfärder, ſom utſkylder m. m.

(a) *Detta bekräftes af Kyrckioh.* JOH. ANTILII *bref til Conſiſtorium i Åbo af den 24. April 1697.*

§. 12.

EHuru Staden intil Ryſka belägringen warit bebodd af ungefär 100. Inwånare, af hwilka en del warit något förmögne; ſå har dock år 1725. här befunnits allenaſt 24. fattige, och merendels ifrån Ryſka fångenſkapet hemkomne Inwånare. Ifrån ſidſtnämde årtal, här dock folcket förökt ſig, ſåſom följande utdrag af 1753. års Mantals Längd utwiſar, utom barn och dem, ſom för ſin ålderdom m. m. ifrån Mantals Längderna äro utſlutne.

Utdrag

Utdrag af 1753. års Mantals Längd.

Husbönder.	Mattmödrar.	Söner och Mågar	Döttr. och Son-h.	Drängar,	Pigor.	Suma
49	39	8	13	10	16	135

På det Stadens tiltagande på folck deſto bättre måtte ſkönjas, vil jag här anföra en förteckning öfver födda och döda ifrån och med år 1733. til och med 1753.

Årtal	Födde		Döde		Summa	
Ifrån och med 1733 til och	Mankön.	Qvinkön.	Mankön.	Qvinkön.	Födda	Döda.
med 1743	52	58	44	37	110	81
1744	5	3	2	2	8	4
1745	2	6	1	4	8	5
1746	2	4	1	5	6	6
1747	4	3	1	4	7	5
1748	4	4		4	8	4
1749	1	4	10	12	5	22
1750	11	3	3	6	14	9
1751	2	11	3	4	13	7
1752	4	5	1	6	9	7
1753	5	9	1	1	14	2
Summa.	92	110	67	85	202	152

§. 13.

NU fordrar ordningen, at man äfwen tilſer beſkaffenheten af Stadens närings ſätt. Alt ſedan förra ofredstiden har Staden intet kunnat uplifwas til den högd af ſin

 wälmä-

wälmågo, hwarwid den dock kort för belägringen sig befunnit. Orsaken dertil hafwa warit de bistra öden, som den tidt och ofta erfarit.

De ganska få ifrån fångenskapet hemkomne Inwånare hafwa i långliga tider ingen handel idkat, icke heller något annat närings sätt, för utan det de haft något litet åkerbruk, och at de med arbete hos bönderna förtient sig födan; sedan hafwa somlige förmedelst Krögerie eller Öls och Bränwijns säljande, i synnerhet under Marcknads och stämmings tiderne, börjat något at förkofra sig. I nyligare tider har ock en del af Stadsens Inwånare begynt med tiärubrännande, hwartil Stadsens widsträckta utmarck gifwit dem godt tilfälle. Tiäran förslas sedan långs Uhleå ån, om Sommaren med båtar ner til Uhleå, och försäljes der sammastädes til 12. à 15. Dal. K:mt tunnan.

I desse åren, då Ryska handeln igenom Höga Öfwerhetens högwise förordnande blifwit inskränckt til Cajana, hafwa några af Borgerskapet, dels med egna medel, dels ock med andras förlag, ophandlat af Ryska handlande några 100. Lispund Lin och garn, som de sedan til Torneå, Brahestad och Gamle Carleby nedförslat, och der försålt. Denne Höga Öfwerhetens hålsosamma inrättning med Ryska handeln, är nu för tiden det endaste medel, hwaraf denne näringslöse Stad, med trygghet wänttar sin förkofring. Wore äfwen önskeligit, det inga egennyttiga affichter ei heller framdeles skulle rubba en så gagnelig och wäl grundad inrättning. Allmänheten har ock en mycket känbar fördel häraf, hälst Lurendrägerier härigenom til en stor del kunna hämmas, hwilka annors på denna gränse ort swårligen stode at förekommas.

Twänne marcknader hålles här årligen, den första om hösten Larsmässo tiden, som hölts tilförene Johannis tid, men blef igenom Kongl. Cammar Collegii bref til General Majoren och Lands-Höfdingen Herr Baron *LORENTZ CLERCK*, af den 11. Maij 1709. för Uhleå Borgerskapets och Allmogens större beqwämlighet flyttad til besagde tid. Andre marcknaden hålles om wintern Kyndersmässo tiden. Marcknaden, i synnerhet om wintern, är här ansenlig; den besökes af *Uhleå*, *Brahestads*, *Gamle-Carleby*, *NyCarleby*, och undertundom af *Wasa* och *Christina*-Borgerskap, som med sig föra Tobak, specerier m. m. så ock af den här i kring liggande Allmogen, och i synnerhet af Carelare och Sawolax boar, hwilka hitföra allehanda skinwaror, gråwerck, smör och tälg, hampa, lin, m. m. En myckenhet af Ryska handlande, ifrån *Repola*, *Pyhäniemi*, *Wuockiniemi*, *Ryska Kemi*, *Sordawalla Kargapol*, och under tiden ifrån *Archangel* infinna sig ock wed marcknaderne härstädes med lin, hampa, garn, allehanda lärfter, läder, stöflor, handskar, m. m. så ock med et slags lax och sill, som om wintern hitföres nästan färsk ifrån hwita hafwet (a). Dock hafwa marcknaderne för belägringen warit här långt ansenligare, då i synnerhet om wintern handlande ifrån *Wiborg*, *Åbo*, och de flästa Österbotniska Städer, samt ifrån åtskillige Ryska orter, med allehanda waror sig infunnit.

(a) *Har nästl. år 1753. har Ryska tullen bestigit sig til 997. Dal. 26. öre S:mt Och Landt tullen, sedan betieningen blifvit aflænt, 532. Dal. S:mt*

§. 14.

HWad nytta och fördel deraf skulle tilflyta icke allenast detta Cajana län, utan ock i synnerhet Carelen och Sawolax, om denne Stad kunde ifrån sit stoft uphielpas, och til åtniutande befordras af de förmoner, som naturen den ämnat, kan en och hwar snart finna. Det är nogsamt bekant, huru Carelaren och Sawolaxboen nu för tiden på en 50. à 60. milars wäg, nödgas om wintern med stort beswär

fwär omkostnad och tids spillan, förfla fina waror til nästa kiöp Stad, då Stads refan til Cajana wore långt drägligare och korttare, allenast de der hade affättning på fine waror och finge alla förnödenheter. Inwånarena i detta widtbelägna Län hafwa fullan den förmån, at de kunna med trebördings båtar, fom bära 10, 12. à 15. fkeppunds wigt, under fommarmånaderna, igenom många häftiga forfar fin tiära och andra waror til Uhleå afföra; men det kan dock icke fkie utan landtbrukets störfta wanhäfd, hälst öfwerbyggarena på en fådan Stadrefa nödgas anwända 2. à 3. weckors tid, och äro twungne, at giöra flera fådane refor om fommarn, emedan de ei på en gång igenom desse torra strömmer kunna få fram alla fina waror.

Om altfå denna Stad på något fätt fkal kunna upprättas det omkring liggande landet til märckelig hielp och stöd, få torde dertil ganfka mycket bidraga, om en fegelled emellan detta Län och Carelen, famt Sawolax fkulle befordras. I brist af en fådan fegelled förfäljes, (tör hända) allenast ifrån Pielisjärfwi Sockn til Rysfland årligen 60. tunnor fmör och 300. lispund Gäddor, fom eljest fkulle falla til Cajana. Huru mycket ifrån andre Carelfke Socknar dylika waror til Rysfland oförmärckt kunna föryttras, är häraf lätt at aftaga. Carelen och Sawolax hade ock af denne farled en ofkattbar fördel, hwilket deraf endast är at aftaga, at detta länet, fåfom uti 4. §. är omrört, igenom en landtrygg är affkildt ifrån Carelen, och Sawolax; hwarföre Carelfka och Sawolax bönderne, få framt de wilja beföka höstmarcknaden i Cajana, nödgas nu för tiden ifrån den ort, der båtleden flutes, med stort befwär öfwer Landtryggen fläpa fina waror til nästa farwatnet på denne fidan, och fedan härstädes med frachtbåtar fig widare framhielpa: då likwäl fielfwa naturen til en ren farled tycks gifwa en fynnerlig anledning. På det faken

faken måtte blifwa tydeligare, och at deraf må fes, på hwilka ställen en durchfart ifrån Sawolax Lands-Höfdingedömet til detta Län lindrigast kunde öpnas, wil jag här meddela en kort befkrifning öfwer landtryggen, fom fkiljer Cajana län ifrån Carelen och Sawolax. Det ifrån Willmanstrand igenom hela Sawolax och Carelen flytande wida Sawöträfk, eller Siön Saimen, med åtfkilliga defs grenar, sträcker fig med defs högra gren igenom Pielisjärfwi til Salmis by i Nurmis Capelgiärd, hwarest möter en liten åå Haapajoki kallad, fom leder fitt wattn på 2. nya mil up ifrån födra ändan af Maanfelän fuo eller kärret, hwarest watufkiftet är wid gränfen af Sotkamo Sockn. På ½ mihl när födra ändan af Manfelänfuo, eller der fom Haapajoki tager fin början, har en annan wattuådra, Maanfelänjoki kallad, ifrån benämde kärr eller Maanfelänfuo, och defs Nordwästra ända fitt utlop, och löper på 1. milswäg igenom några fmå träfk in uti Kiandojärfwi uti neder Sotkamoby; derifrån fedan en ren båtled går igenom Kiando-och Nuasjärfwi på 4. nya mil in under Cajanaborg. Skolandes omtalte Haapajoki, fåfom ock Maanfelänjoki in til desse tider under påstående wårflod och i wåtare Somrar med 1.½ à 2. läster fäd lastade trebördings båtar igenom faras kunnat, men i torrare tider kan fwårligen en tom twåbördings båt allestädes framkomma; hwilka åar utom defs med deruti infalne wrak och stockar nu mera fkola mycket stängde blifwit. Desse strömmar kunde dock utan fynnerligit befwär upränfas, ock wore äfwen giörligit, at upgräfwa en canal igenom omrörde kärr; hälst det fom redan är anfört, ei är öfwer ⅛ mil långt. Defs förutan fkal ock på detta kärret upwälla en källa, fom i fynnerhet om wåren gifwer ifrån fig wattn, få at fmå rännlar eller wattu ådrar derifrån fkola rinna, eller formera den ena gren til Maanfelänjoki, och den andra

dra til Haapajoki. Skulle konsten här något understödja naturen, så wore en så högt angelägen sak snart wunnen.

Den wänstra armen eller gren af förenämde wida Sawoträx eller siön Saimen sträcker sig igenom Cuopio-och Idensalmi Socknar, och ändas wid Wieremänpä, under Wieremänby på 2. $\frac{1}{2}$ mil uti Wäst-nordwäst på denne eller Österbotniska sidan om Idensalmi Kyrckia, och wid gräntsen emellan Idensalmi och Saresmäki byn i Paldamo Sockn. Til nämde Wieremänpä löper en smal åå, kallad Wieremänjoki, som faller på 1. $\frac{1}{2}$ mils wäg ifrån Salahminjärfwi; denne åå kan til 1. mil i flod watn med lastade trebördings båtar igenom faras, men i torrare tider allenast med toma twåbördingsbåtar. Den öfrige tredie delen eller $\frac{1}{2}$ milen af denne Wieremänjoki, som eljest kallas Murrennusjoki, blifwer ifrån Kyhjenkoski alt mer smal och grunnare, samt för några branta steniga forssar aldrig warit navigabel. Ifrån omtalte Salahminjärfwi, som hålles för 4. à 6. famnar diupt, och $\frac{1}{2}$ mil långt, börjas landswägen, den på 1. mils wäg intil Hellemönjärfwi består mäst af torr marck och höglänt sandhed; dock skall en liten bäck til $\frac{1}{2}$ mil krok förbi denne sandhed rinna ifrån Hellemön-til Salahminjärfwi. Hellemönjärfwi säges wara ungefär 3. à 4. famnar diupt, och $\frac{1}{2}$ mil långt, som widtager en måssa af $\frac{1}{16}$ mils längd wid Rahajärfwi, som likaledes för 3. à 4. famnar diupt upgifwes. Til Rahajärfwi infaller en liten bäck, som leder sitt wattn, först på $\frac{1}{8}$ dels mils wäg igenom en måsa ifrån Maanselänlämpi, och widare på $\frac{1}{16}$ mil, ifrån Haapasuomäsan eller kärret hwarest wattuskiftet är, $\frac{1}{8}$ mil på andra sidan om Saresmäkibyn. Detta kärret eller Landtryggen är allenast 3. musqvett skått långt, och med dess ymniga källs ådrar, giör redan en början til de, dels åt Idensalmi sidan, dels ock åt Paldamo och Uhleå träsk, med flytande bäckar och watuådrar. Ifrån wästra sidan af denne

denne Haaposuo rinner en liten bäck allenast uti wår-och höstflod på $\frac{5}{16}$ dels mil igenom några måsar, til et litet och in emot 2. famnar diupt träsk Saarijärfwi, nordost ifrån Saresmäki byn. Ifrån detta träsk utfaller en dels smal och grund, dels åter bredare och något diupare, samt stenig och strider bäck, på 1. $\frac{1}{2}$ mil til Wuolijoki; igenom hwilken åå på $\frac{1}{4}$ mil lastbåtarne til Käkilax wiken, och Uhleå träsk altid kunna utkomma.

Til förrutnämde gren af siön Saimen faller än en något diup och bred åå, Matkusjoki kallad, wid Salmis byn $\frac{1}{4}$ dels mil i söder om Idensalmi Kyrckan, i nord nordost ifrån Cajana Län; hwilcken åå på 1. mil leder sit watn ifrån Sångajärfwi träsk, der de resande med lastade trebördings båtar altid skola kunna framkomma. Til detta Sångajärfwi löper åter en smalare åå Sangajärfwen-joki kallad, igenom några små skogs träsk, ängar och måsar, på 1. mils wäg ifrån twänne in wed hwar andra belägne, och tilsamman $\frac{1}{8}$ dels mil långa så kallade Wenäjänjärfwi träsken. Denne Sångajärfwen joki kan de flästa årsens tider allenast med twåbördings båtar up-och ned faras. Til desse Wenäjänjärfwi träsk stöter en ännu smalare, och allenast i flodwatn höst och wår med twå bördings båtar någorlunda resbar bäck, som jämte twenne små steniga forssar, genom måsar, och dels torrare platser, på $\frac{1}{2}$ mil faller ifrån Sukenajärfvi, hwilket är ungefär af 6 famnars diuplek, och $\frac{1}{2}$ mils längd. Detta Sukena-järfvi leder sit watn genom en liten bäck, ungefär på $\frac{1}{2}$ mil, hvarest äfven en liten forss förekommer, ifrån Pyöryänjärfvi, som är wid pass 1. famn diupt, och $\frac{1}{4}$ mil långt, och til hälften lyder under Sawolax och Cajana Län. Til Pyoryänjärfvi faller en liten med Skog bewuxen watuådra, igenom Ahveroisen etälä suomäsan, på $\frac{1}{8}$ mil, ifrån et litet, eller til 3 musqvett skott långt, men 3 à 4 fam-

4. famnar diupt träſk, Ahveroiſen Lampi kallat, der Ahveroiſen maanſelkä ſuo, eller Landsryggen vidtager. Denne Landtryggen är eljeſt lågländt, men likväl på detta ſtället, emellan Ahveroiſen Lampi och Yli wuottojärfvi ½ mil öfver. Här ifrån faller vattnet ei allenaſt i ſydwäſt uti ofta-nämde Ahveroiſen Lampi åt Idenſalmi ſidan; utan ock i Nord-oſt åt Paldamo uti Yli-wuottojärfvi, ſom har 2 a 3 famnars diupt vatn, och är ⅛ mil långt. Derifrån rinner en ſmal bäck, ſom för detta kunnat uti wår- och höſt floden med båt nedfaras, men är nu för tiden med widbuſkar öfwer-wuxen, på 1/16 mil in uti Alavuottojärfvi, ſom jämväl är ⅛ mil långt, och 1 a 2 famnar diupt; derutur ſedan Wuottojoki på ⅞ mils väg, mäſt igenom ångar och måſacktige orter, ſamt efter fyra ſmå ſteniga forſſar, ſom allenaſt uti flod vattn höſt och wår kunna med twå-bördings-båtar igenomfaras, flyter ned uti Wuottolax wiken och Uhleå träſk. (*a*)

Af det ſom således anfört är, kan liuſligen ſkiönias, at en farled emellan Savolaxſka Höfdingedömmet och detta län, ſkulle igenom någondera af deſſe ſtällen möjeligen kunna inrättas. Jag lämnar til Höga wederbörandes och andras mognare och nogare underſökande och ſkärſkådande, hwilken dera af deſſe leder kunde lindrigaſt öpnas och upränſas. Dock torde farleden emellan Carelen och Satkamo Sockn förefalla aldra minſt koſtſam och beſwärlig; hwilken derjemte torde wara nödwändigaſt, och borde aldraförſt befordras. Skulle arbetet delas Inbyggarena emellan under en kunnig hands anförande, ſå hade de den minſta känning deraf. Sedan kunde efter hand endera af deſſa nyſſnämde farleder ifrån Idenſalmi eller Sawolax til Uhleå träſk upränſas.

I medlertid, innan detta wärckſtälles, wore wäl, om Inbyggarena på deſſe trackter blefwo wahne, at betiena ſig af ſådane näfwer båtar, ſom Herr Candidaten *And. Chy-*

denius beſkrifwit i ſin gradual diſputation under Herr Præſidis inſende, och dem de i Norra America boende med ſå ſynnerlig fördel nyttia wid dylika ſtällen, ſom deſſe omtalte; och på än wärre, och hwilka ſå lätt kunna bäras öfwer land.

Det wore äfwen görligit, efter det mig blifwit berättat, at ifrån Carelen igenom Sotkamo til Cajana inrätta en Landswäg; hwar af icke allenaſt Cajana Stad, utan ock Carelen hade en ſtor nytta och förmån. Då ſkulle Carelaren til Cajana höſtmarcknaden derigenom kunna införa ſin boſkap, hwarpå han dock nu för tiden har ingen eller ringa affättning; detta är ſom wåller, at boſkaps ſkötſeln är nu förtiden ſnart ſagt aldeles i wanhäfd hos Carelaren.

Det förnämſta medel, hwarigenom denne Stad kunde uphielpas, tyckes wara, om den unnades nederlags frihet i Uhleå; eller at Cajana borgerſkap finge betiena ſig af Uhleå Stads hamn, at derifrån med ſine egne fartyg eller iagter affegla til Stockholm. Uhleå ſkulle derigenom intet komma at lida, emedan den utom deſs hade tilräckeligit land under ſig. Men ſå länge denne Stad nödgas ſakna en ſådan fördel, ſå lärer den näppeligen hinna til någon färdeles wälmågo; hälſt winſten för de waror, ſom den til Uhleå handlande ſkulle affätta, torde wara ganſka ringa. Härigenom ſkulle äfwen åtſkillige medel faſte ifrån andre Städer, hwareſt de för de handlandes myckenhet, hwarcken finge inrymme eller ſåge ſin utkomſt, läckas at ſätta ſig neder här i Staden.

Ehuru handtwärck och handa ſlögder äro de grunder, hwar på en Stads tilwäxande ſig ſtödier; ſå hafwa dock ſå nödwändiga inrättningar härtils i denna Staden ſaknats. Borde fördenſkul här ſådane inrättningar, ſlögder och närings medel anläggas, ſom ſkulle paſſa ſig med deſſ naturliga ſkick och beſkaffenhet. Ibland ſådane inrättningar härſtädes ſkulle *Tobaks Fabriquen* ei ſynas otienlig; hälſt och Tobaks planteringar

teringar redan allenast på några års tid i Carelen så lyckats, at de, utom sit egit behof, kunna föryttra något til Ryska Carelen, hwarom Herr Candidaten *Aurenius* i dess under Herr Præses utgifne disput: *om det som bør i acht tagas vid en Stads anläggning*, p. 17. förmält. Förutan det Tobaks bladen ifrån Carelen kunde upköpas, så har man ei heller orsak at twifla, at ju den til denne Staden tillydande marcken til sådane plantagier wore tienlig, allenast de af en nödig ans och wettskap understöddes. *Potaske siuderie* kunde ock här med största fördel i ansende til den ymninga skogen inrättas; likaledes wore här til *Glasbruks* anläggande god lägenhet. Då skulle landet hafva en ansenlig winst för sina skogar. Til *Linneväfverier* wore här äfwen tilfälle, emedan icke allenast ifrån Carelen och Sawolax något lin och hampa hit infaller, utan ock en ansenlig myckenhet dylika waror jemte garn ifrån Ryssland. *Färgerier* och *Tryckerier* wore här så nyttige, som nödwändige. Icke allenast ifrån detta län, utan ock ifrån Carelen och Sawolax, skulle allehanda tyger, walmar, och lärfter at undergå färgning och tryckning m. m. hit förfändas; hälst qwinfolcken i synnerhet, nu mera icke kunna umbära sådan granlåt, utan betala årligen til Ryssen en myckenhet penningar, besynnerligen för tryck lärfter, hwilka dock äro af slätt godhet. *Garverier* och *Sämskmakerier* skulle och Staden icke til ringa tilwäxt här kunna anläggas. Dertil skulle ifrån det omkring liggande Landet allehanda hudar hit infalla; Renhudar och andra råskin kunde äfwen ifrån Kusamo Lappmarck upköpas. Til Garfweriers befrämjande bidroge förnämligast, om någon Mästare eller Gesäll ifrån Ryssland kunde hit inlockas; hwilket nogsamt deraf kan slutas, at Ryssarna för så billigt wärde härstädes kunna föryttra sitt läder, juchter och stöflor. Då skulle man förmoda, at Ryssen ei hade så stor affättning på sitt läder m. m. på marcknaden härstädes, som han dock nu för

nu för tiden har. Om desse, jemte andra nyttiga inrättningar och handaslögder här skulle winna burskap, så skulle man ei fåfängt förwänta, at denne Staden kunde ifrån sin uselhet snart uplifwas.

Jag har här korteligen sökt at fulfölja, hwad mig ålegat, och budit til at utstaka sådane medel, som skulle tyckas lända til Stadens uphielpande i framtiden. Jag lämnar nu under Höga wederbörandes ompröfwande, om icke denne Stad borde och kunde förhielpas til desse förmåner, och slike omtalte inrättningar här anläggas; hälst ock både Cronan och det almänna härigenom en märckelig båtnad och fördel skulle tilfalla.

(*a*) *Om de uti de gamla Grækiska och latinska historier så namnkunnige Argonauter, hvilka röfvade bort det gyldene skinnet ifrån Colchis, togo vägen tilbaka igenom åtskilliga floder i Ryssland til Ladoga siön; så ned i sinus Finnicus; vidare längs efter finska skargården til Uhleå, och så up för Uhleå elf förbi der Cajana nu ligger til Hvita hafvet: ytterligare förbi Norrige, stora Brittanien o. s. v. genom sundet vid Gibraltar in i Medelländska hafvet, och anteligen hem til Grækeland, som Herr Prof. OLOF RUDBECK uti dess Atlant: T: I p: 665, och følj. Søker vidlyfteligen bevisa, och på Tab. 2 af de til samma værck hørande Tabeller står utprickat, lemnar man i sit værde.*

OM PALDAMO SOCKN.

§. 15.

PAldamo Sockn är belägen 10 mil i Öster ifrån Uhleå, och gränsar åt Öster til Ryssland, åt Wäster til Uhleå och Sijkajoki Socnar

Socknar, åt Söder til Idensalmi, åt Norr til Kusamo eller Kemi Lappmarck, åt Nordost til Sotkamo, åt Nord-nordwäst til Pudasjärwi Sockn. I äldre tider, då Sotkamo äfwen hört härunder, har Socknen blifwit kallad *Cajana Sockn.* I gamla handlingar och skrifter kallas den ock *Oulujarfvi*-eller *Uhleå träsk Sockn*, twifwels utan derutaf, at en stor del af Socknen ligger wid benämde träsk. (*a*) Men sedan Sotkamo blifwit skild härifrån, har Socknen blifwit kallad Paldamo. Den tyckes hafva fått sit namn af *Paldaniemi*, hwarest Kyrkiobyn är belägen. Det är troligt, at åter Paldaniemi har sit namn af finska ordet *Paldet*, som betyder på swenska bredd, hwartil ortens belägenhet gifwer anledning; ty Paldaniemi är yttersta bredden och udden af det fasta landet, eller den halfön, som af Wuocki-kerälä-Hyrynsalmi-Ristijärfwi- och en trackt af Uhleå träsk på norra, och af Lendua-Ondojärfwi-Sotkamo-Nuasjärfwi- och Rehjänselkä träsken på södra sidan år omgifwen. (*b*)

Socknen är ungefär 26. mil lång eller efter Inbyggarenas räckning 40. gamla mil, och ungefär 8. nya mil bred. Nu för tiden räcknas här 389. bebodde, och 35. obebodde hemman- eller röketal, som innefatta $73.\frac{7}{24}$ bebodde, och 1. obebodt mantal.

(*a*) *Se Probsten Cajani manuscript.*

(*b*) *Angående* PALDAMO *namnets etymologie, håller Herr Professoren och Bibliothecarien SCARIN före*, icke vara olikt tänkt, om man söker den igen i de kostbare foder och skinnkläder, som de i Norr botn boende gamle FINNAR betiänte sig utaf, nu vid sin Gudstienst, åter en annan tid antingen til egne sina förnödenheter, eller at de dem öfverlåto til andra Nationers tienst, som dem med mycken begärlighet förskrefvo, och dyrt inlöste. Desse foder-verck nämnas hos *Adamum Bremensem* PALDONES och hos *Hemoldum* FALDONES på gammal Göthska PELL/ FELL och PELTS. Angående hvilken klädedrägt, förbemälte Bremske Canicken harmas öfver sine landsmän, att de *vestem marturinam* de SAAMIA (SABMIA) *anhelarint quasi ad summam beatitunem.* Med slik kostbar PELL eller FELL har i Biarmalands tempel JOMALA guden i fordom timma varit öfver skygder; och om kämpen *Alpin* berättar OLF TRYGVESSONS saga, at han sått på stolen ombodd med en dyreste pell, med mera. Att sådane **bråm och täckn** äro hos oss ännu gängse, vitna orden **brudpell** och **likpel** (**bårkläde**:) hvilka vid samme acter äro i församlingen ifrån urminnes tider vordne conserverade. Om PELL och PALDONER rächna sina ahnor ifrån latinska orden *pallium* och *pellis*, eller det som snarast är at seja: både **Götska** och Latinska ordet äro af et och samma moderspråk härstemmande, giör oss vid detta tilfälle likä mycket. Det underrättar oss *Horatius* quod stragulis & togis pelliceis villosis senatus Romanus olim usus sit, modo quo *pellita* & *peltigera* gens! *Getica* & *Amazonia* alio nomine neque insigniri meruit.

§. 16.

PAldamo och Sotkamo Socknar hafwa i äldre tider, såsom en Lappmarck hört under Limmingo församling, men under Konung ERIC den XIV:s tid hafwa de blifwit söndrade ifrån Limmingo och upprättat för sig sielfwa et särskilt Pastorat; då den första Kyrckan blifwit upbygd på Mansansalo. Men sedan Socknarne blifwit, af Ryssen plundrade och ödelagde, och Kyrckan tillika upbränd, samt deras första Kyrckioherde i hiäl slagen, hafwa de åter blifwit sammanfogade med Limmingo. Under Konung CARL den IX:s tid, då landet med nybyggare blifwit förökt, hafwa desse

deſſe Socknar andra gången ifrån Limmingo Paſtorat blifwit affkilde, och bekommit ſin egen Kyrckioherde, (a) och ſedan folcket något mer tiltagit, har Sotkamo år 1647. ifrån Paldamo blifwit affsöndrad.

Ehuru widſträckt denne Sockn är, ſom af näſt foregående §. kan ſes; ſå är här dock allenaſt en kyrcka; ſom är belägen i Paldamoby ungefär $\frac{1}{4}$ mil i öſter ifrån det ſtället, hwareſt kyrckan tilförene ſtådt. Med bygnaden på denne kyrcka började sår 1726. den 24. Maij, ſom ock ſamma år fulländades. Kyrckan är af trä i kors bygd; uti tornet hänga 2:ne ſköna och wäl liudande klåckor, hwilckas liud dock til en del borttages, dels af det de hänga owanligit lågt, dels ock af kyrckan, ſom förqwäfwer liudet. Änſkönt deſſe klåkors belägenhet är ſå obeqwäm, ſå höras de dock i lungt wäder på 1. ny mils wäg. Den ſtörre klåckan är guten i Stockholm år 1685, och wäger 4. ſkeppund och 8. liſpund; den mindre är guten i Lybech år 1622, och är af $1\frac{1}{2}$ ſkeppunds wigt. Då den förra kyrckan år 1716. blef af Ryſſen upbränd, hafwa deſſe klåckor i jorden warit nedgräfne, och derigenom undſluppit at falla fienden till byte, oachtadt han anwänt all möda til deras opſpanande och efterletande.

Förſamlingen föreſtås härſtådes af Kyrkioherden och tre Capellaner, hwilcka alla bo wid moderkyrkan. Hwar Präſt reſer fyra gångor årligen omkring ſocknen, och förrättar Guds tienſten jemte andra pråſterliga ſyſſlor på 30. a 32. förhör-eller få kallade ginger-ſtällen. Förutan det Präſterna, på 3. weckors-på öfre-, och 2. weckors tid på nedre trackten af ſocknen, dageligen ſyſſelſättes med ſtändigt arbete, få giöra ock de eländige wägarne reſan mycket beſwärlig. Hwart gingerlag är 4. 6. a 8. gamla mil ifrån hwarannan belägit; hwilcken wäg Präſten om wintern, på flera ſtällen, der inga Renar brukas, nödgas fara med ſkidor, hälſt hä-

ſtarne uti en ſå diup ſnö omöjeligen kunna framkomma, och wägarne gemenligen äro oupkörde. Om ſommaren nödgas åter Präſten, åtminſtone til halfwa wägen på öfre trackten, gå til fots flera mils wäg om dagen, och det merendels öfwer ſancka kärr och moraſſer. I anſende til deſſe, och flera andra beſwärligheter, ſom Präſterne härſtädes äro underkaſtade, ſkulle ei ſynas obilligt, om af Höga wederbörande alla de fördelar, ſom äfwen Lappſka Präſterne til godo niuta, ſkulle dem förunnas; hälſt deras ſtändiga arbete, och många, ſamt alt för beſwärlige reſor intet i någor måtto eftergifwa, om ei öfwergå Lappſka Präſternas.

Almogen i denne ſockn, äfwen ſom på många andra orter, är til en ſtor del kallſinnig i ſin Guds dyrckan, och kan på den korta tiden, ſom Präſten wiſtas på et och hwart ſtälle, ei ſå tilräckeligen i ſina Chriſtendoms ſtycken upöfwas, och deſs framſteg noga utrönas; hälſt de utom des många på en gång Präſten åliggande ſyſſlor, ſådant på de fläſta ſtällen förhindra. Om höſt och wår måſte i ſynnerhet öfre trackten wara utan Präſt in emot twå månader, för det då infallande menföret. De längſt up i landet 15. à 18. nya mil ifrån moder Kyrckan aflägſne inbyggare kunna ei heller flera än högſt twå gångor om året, Larſſmäſſo-och Kynderſſmäſſo tiden, beſöka moderkyrckan. Deſſe olägenheter kunde doch förebyggas, och åhörarena bättre i Chriſtendomen öfwas, om et eller flere Capell någorſtädes i Socknen ſkulle inrättas, hwartil Socknens aflånga belägenhet ei ſkulle ſynas otienlig. Öfwerbyggarena i denne Sockn hafwa ock redan wid förra Riksdagen underdånigſt anſökt, at få inrätta et Capell i Suomusſalmi och Kiandobylag; hwilket dock ännu härtils ei hunnit til någon wärckſtällighet för de hinder, ſom häremot legat i wägen. Den namnkunniga Probſten Joh. Cajanus har ibland andra ſina goda författningar äfwen benämde Capells anläggande

åtänckt, och dertil utſedt lägligaſt Karhula ⅛ mantals Kronö hemman i Wuockiby til Capellans bol, hwar in wid Capellet ei heller olägligen byggas kunde. Dock ſkulle härtil icke tyckas kunna utſes någon tienligare belägenhet, än omrörde ſtälle i kiandoby; ſom ligger ungefär 12. nya mil ifrån moderkyrckan. Denne Capell byggnad wore för deſſe öfwerbyggare högſt nödig och nyttig, ſå för deras förkofring i Chriſtendomen, ſom ock för deras ſtörre beqwämlighet; hwarföre wore önſkeligit, at de ei länge en ſlik förmån ſkulle ſakna.

Kyrckioherdar wid denne förſamling, hafwa warit följande: 1:o Olaus Rahicainen, ſom warit Kyrckioherde då Förſamlingen förſta gången ifrån Limmingå Paſtorat warit ſöndrad; och Kyrckan ſtådt på Manamanſolo; han ſkal blifwit ihiälſlagen af et ſtröfwande Ryſkt partie i Muhos, dit han med ſit hushåld flydt för fienden. Det hålles före hafwa händt ſamma tid, ſom Ryſſen upbränt Limmingo Kyrcka, hwilket af några utſättes på år 1590, men af andre åter på 1582. (*b*): Sedan förſamlingen andra gången ifrån Limmingo blifwit ſkild: 2. Georgius Nyland kom härifrån til Pyhäjoki 1612. 3. Benedictus Petræus har af Förſamlingen blifwit hatad och förfölgd, och derföre öfwergifwit Paſtoratet 1614. 4. Simon Erici Frosterus ſon til Ericus Henrici Frosterus Stamfader för Frosterne, (hwilken warit födt i Lojo Sockn och Packala hemman i Nyland; och förſt blifwit Capellan i Calajoki och ſedan Paſtor i Carlön) (*c*) har warit Paſtor härſtädes ifrån den 19. Julii 1616. til 1620. Under den tiden har han ock warit Rector Scholæ i Uhleå, hwareſt han ſedermera blifwit Kyrckioherde 5. Mansvetus Jacobi Ijoenſis ſuſpenderad 1628. 6. Matthias Biörneburgensis död 1644. 7. Samuel Thomæ Paſt. Carloënſis filius död 1651. 8. Probſt. Johan Matthiæ Antilius Saloënſis Sacellan härſtädes 1644. Paſtor 1651. 9. Probſten Johannes Andreæ Cajanus ſon

til

til Riksdrotzen Gref *BRAHES* Fogde öfwer Cajana Län And. Cajanus (hwilken war af Adelig Slägt hemma ifrån Kyrckſlätts Sockn, och kallades förr *Gyllen hjerta*,) är född ungefär år 1624, och på ſitt 24. ålders år af Biſkopen Isaac Rothovius ordinerad til Capellan härſtädes; affomnade år 1703. Om des ſwåra och långliga tienſte-år kan ſes et bref til Conſiſtorium härſtädes af den 9. April 1698. der han ſålunda om ſig betygar: Jag beder, at icke allenaſt mina långliga ſwåra tienſter" måtte Höggunſtigt anſes, ſom redo i 50. år här i förſam-" lingen med mödo uti ſtor farlighet af Muſcoviter och o-" gudachtige åhörare tient hafwer; utan och Præpoſiti äm-" bete här i Cajana, Salo, Braheſtad och Sijkajoki, ſamt" i Carelen och Sawolax i Wiborgs Sticht med ſtörſta be-" ſwär i 36. år utſtåt hafwer m. m. Bemälte Probſt har ibland annat förmått och befordrat det i 8. §. omrörde knecktecontractet och andre förmåner för Länet. Igenom hans beſörjande har ock den här ännu wanlige gränſe freden under förra ofreds tiden emellan detta Länets dertil befullmäcktigade Präſtmän och wiſſa af allmogen på denne ſidan, ſamt wiſſa gränſe Ryſſar på Ryſka allmogens wägnar, blifwit inrättad. Denna gränſefred har ſedan blifvit ei mindre af Glorwördigſt i åminnelſe Konung CARL den XII, än Czar PETTER faſt ſtäld och oryggelig hållen, undantagandes, at, ſedan Tullbetieningen i Cajana wid Kyndersmäſſo marcknaden 1712. confiſcerat et anſenligit partie wallmar af Ryſſarne, hafwa Ryſka Koſſakerne om wåren derefter igenom Carelen infallit, och ſamma confiſcation revangerat, hwarom i följande widare ſkal omtalas. I ſynnerhet ſtår ſamma Probſts nit wid truldoms och andre hedniſka ſtyggelſers affkaffande uti deſſa Förſamlingar ei til fullo at berömmas; hwilket äfwen klarligen kan ſkönjas af deſſ viſitations act hållen år 1696. 10. Probſten E-

 ricus

ricus Cajanus, Son til den sidstnämde, har alloredan i Fadrens lifstid efter Hans Kongl. Maj:ts Nådiga tilstädielse af Dom-Capitlet blifwit förordnad til Probst och Kyrckioherde sedan han förut i 25. års tid warit Capellan härstädes. År 1716. har han af Ryssen blifwit tagen til fånga på Cajana Slått, och förd til Åbo, hwarest han efter swåra med märckelig tålamod utstándna bedröfwelser och illa handterande efter fredsslutet saligen affomnade. 11. Abraham Jacobi Frosterus Måg til den nyssnämde, och son til Probsten och Kyrckioherden i Uhleå, Jacob Frosterus, (hwars fader war den ofwanförmälte Kyrck. Simon Frosterus, har warit förut Sacellan i Uhleå, sedan Kyrckioherde i denne Sockn ifrån 1720. til 1726, då han lämnade detta timmeliga. 12. Probsten Mag. Simon Forström först Rector i Uhleå, sedan år 1727. Kyrckioherde härstädes in til 1740. då han efter en långlig siukdom igenom döden afgick. 13. Andreas Cajanus tilförene Conrector i Uhleå sedan 1743. Kyrckioherde härstädes, död 1747. 14. Mag. Eric Munselius war först Sacellan i Uhleå, och sedan tilträdde detta Pastorat år 1749. affomnade 1751. Nu för tiden är Pastoratet ledigt.

Capellaner härstädes hafwa warit: 1. Mansvetus Jacobi Stamfader för Fellmännerne; har bodt i Melalachti by. 2. Matthias Tammelin. 3. Gabriel Christierni Limingius, Capellan härstädes 1627 federmera Capellan i Kemi. 4. Samuel Thomæ. 5. Johan Matthiæ Antilius sedermera Probst och Kyrckioherde härstädes. 6. Bartholdus Korkalainen en bondeson ifrån Sijkajoki Sockn och Mangilaby, sedermera Pastor i Idensalmi. 7. Johannes And. Cajanus sedan Probst och Kyrckioherde härstädes. 8. Johan Samuelis Paldanius. 9. Petrus Petri Prochæus Pastoris Kälfwiensis filius. 10. Eric. Fortelius, 11. Abr. Falander, sedermera Kyrokioherde i Calajoki. 12. Ericus Johannis Cajanus, sedan Probst och Kyrckioherde härstädes. 13. Johannes Petri Prochæus 1694. 14. And. Jeremiæ Cajanus, (Fader til den stora *Daniel Cajanus*) ordinerad 1694. och sedermera affatt ifrån sin sysla. 15. Samuel Nicolai Petrelius, erhållit fullmackt kort för sin död 1703. 16. Ericus Erici Cajanus, död i Åbo 1716. under Ryska öfwerwäldetiden. 17. Joh. Brax, tilförene Collega i Uhleå, Capellan härstädes år 1713., har kort för sin död erhållit fullmackt på Carlö Pastorat. 18. Caspar. Groen, Pyhäjokiensis förordnad til Capellan 1704, sedermera Pastor i Sotkamo. 19. Ericus Joh. Brax, Johan Erici Cajanus, död 1741. 20. Ericus Joh. Brax, sedan Capellan i Uhleå. 21. Jacob Abrahami Frosterus, nu för tiden Capellan i Uhleå. 22. Isaac Erici Sinius död 1747. Nuwarande Capellaner äro: vice Pastor Simon Appelgrèn, Michaël Forsberg, och Mag. Isaac Fortelius.

(*a*) *Bese oftanämde Probst.* Cajani *manuscript; och Kyrckioherden Mag.* Matthesii disp. de Ostrobotnia p. 22. *hwarest afven alla Kyrkor, som intil närvarande tid ståndt i Paldamo, uptecknade äro.*

(*b*) *Jemför* disp. de Uloa part. I. pag. 21.

(*c*) *Se härom Adjunct.* Peitzii manuscript om Österb. Prästerskapets Slägt register.

§. 17.

Jordmånen i denne ort är långt swagare, än wid Siökanten och i Södra delen af Österbotn. Swart-mylla är här mycket sällsynt; sand och mojord med lös grund, så ock gjäs-eller pöslera merendels blandad med någon fin sand utgiöra nästan de allmännaste jordmåner. Sandjord med någorlunda stadig grund, anses här för den bästa jordart. Åkerbru-

Åkerbruket har icke ännu hunnit til någon wederbörlig högd; men kunde dock på denne, ſkiönt långt til norr belägne ort, bringas mycket högre, ſå framt en inrităd owana wid åkrens häfdande, och luſt för ſwediande med mera, kunde utrotas. Inwånarena härſtädes hafwa ſå länge födt ſig med ſwediande, til des ſkogarne merendels utödde blifwit, då de warit nödſakade at något ſlå ſig på åkerbruk; deras utſäde i åker har näſtan til mannaminne beſtådt allenaſt uti litet korn. Miſſwäxt infaller här ganſka ofta, ſom förorſakas ei allenaſt i ſandjord af ſommar torckan, enär långwarig torcka infaller, innan brådden hinner täcka marcken eller någorlunda upwäxa til halm, och i lerachtiga jordmåner af mycken wäta; utan ock i ſynnerhet af tidigt inbrytande nattfroſt; ſom förderfwar ſädeswäxten, förr än den hinner til mognad. För en ſådan nattfroſt är ei mer den öfre, än nedre kanten af Socknen befriad; och emedan den, ſåſom igenom erfarenheten nogſamt är bekant, har ſin uprinnelſe af måſar och kärr ſamt med käls ådror upfylde parcker och ſumpar; ſå äro de närmaſt til ſådane ſtällen belägne åkrar den ſamma mäſt underkaſtade, ſom i ſynnerhet uti Kuckoila och Wenetheitto byar på nedre kanten af Socknen. Deremot kunna de wid det ſtora och wida träſket belägna torra och öpna åkrar ei ſå ſnart af kölden eller nattfroſten ſkadas; och ju längre ſkogen på alla ſidor afrödies omkring åkrarne, deſto ſäkrare är man för froſten jämwäl på ſumpige och lägt liggande orter. Nu mera har förfarenheten giordt en och hwar mycket angelägen, at, om möjeligit är, flytta ſin åker och bohlſtad ifrån froſtöme til torrare och mera froſtfria orter, hwarunder de fattigare hemmans åboer med nödiga frihets år högwederhörigen underſtödde blifwa. De allmännaſte miſſwäxter uti denne ort förorſakas af de tid efter annan här infallande kalla ſomrar; då hwarcken ſädes- eller

andre wäxter, ſåſom humla, lin, hampa m. m. ei heller på de bäſt belägne åkrar, kunna hinna til mognad, innan någon ſtarck nattköld uti Auguſto eller början af September infaller, och wäxten en dödande ſkada tilſkyndar. Slike ſynnerligen kalle Somrar hafwa innom 30. års förlopp infallit 1731 och 1737. Rågbrådden wil ock härſtädes nog ofta, hälſt på ler-åkrar, under ſnön afgå och förſwinna, då diup ſnö om höſten nedfaller, innan jorden tilfruſit; eller ock när marcken om höſten mycket tilfryſer, innan någon ſnö fallit, hwaraf tiälen blifwer tiockare, roten på brådden icke til ringa ſkada. Dylikt händer ock, när ſnön om wintren affmälter ifrån brådd-åkren och derpå följande ſtarck köld förorſakar is på brådden.

Åkrarna här på orten äro fördelte i fyra delar, hwilket är oumgängeligit, i anſende til denne magra jordmån, ſom intet tål at årligen beſås. Bör altſå åkren, hwarifrån rågen om höſten affkuren är, den påföljande ſommaren ligga i träde, och kan förſt näſta året derefter til korn-wäxt brukas, ſamt derpå följande ſommaren åter med råg beſås. Med en ſådan hwila kan en wäl giödd och omlagad åker i bättre år kaſta ifrån ſig 6, 8, 10. à 12:te ja ock underſtundom til 15:de kornet efter råg-utſädet, och 4, 6. à 10:de och ganſka ſällan 12:te kornet efter korn-utſädet. Doch har en landtman i Urala by år 1742. utſådt 1 kappa råg, och deraf inbärgat 1 hel tunna; hwilket anſes för ſynnerligit här i orten. Sielfwa ſånings ſättet bidrager och mycket dertil, at jordmånen härſtädes kan förädlas til någon afkaſtning. Igenom påliteliga rön har man funnit, at en ritteligen giödd och wäl beredd åker af 14000. quadrat alnar får ei tätare beſås, än högſt med 1. tunna korn, eller ½ tunna råg. Åkren måſte ock hwar gång gödas under kornet, hwarpå en ſådan åker utan widare giödande til rågſädet en gång nyttias kan.

Gødſlen ſamlas här af ladugården, och tilökes med ſo-

por halm och allehanda affkrap, fom kaftas i gödnings hopen at brinna och förrutna med den öfriga gödfeln. Någre Stånds perfoner bruka ock at förmera gödfeln förmedelft granris huggande på ladugården och under bofкapen; hwilket efterdömme man äfwen önfкade af gemene man blifwa efterfölgdt, fedan han märckt, hwad nytta en fådan gödning åftadkommer, i fynnerhet i deffe lerblandade åkrar. Gödningen utкöres här på åkren om höften, och det fom om wintren famlas, med fidfta föret om wåren; dock pläga några förficktige hushållare föra gödfeln ut om wåren näft för fånings tiden, och den famma ftraxt derpå nedplöja.

Til at bereda åkren brukas här allmänt en twågrenig plog, på Finfka *fahrat* eller *aura*, fom uti Mag. *Pazelii difput.* eller *anmärckningar om æng och åkerfkötfel* i *Öfterbotn* finnes befkrefwen och afritad; til åkrens harfwande brukas en träharf. Med åkrens tilredande förfares här fåfom jordarten på et och hwart ftälle det tyckes fordra.

Korn-utfådden förrättas merendels ifrån den 19 til den 29. Maji uti fand-åkrar, och ifrån den 26. Maji til den 7. Junii efter gamla ftylen uti ler-åkrar, och ibland något fednare; men rågen utfås gemenligen öfwer alt i åкrarne wid Augufti månads början. Dock blifwa fwediorne befådde redan wid begynnelfen af Julii månad.

Skiörde-tiden infaller här efter det fom fommar wärman warit ftörre eller mindre, och på fånings tiden en tjenlig wäderlek följt. Man får dock fällan börja med inbärgningen in medio Augufti, utan ofta fiorton dagar eller tre weckor fenare. År 1742. flutade min K. Fader Korn-fkiörden förft dagen förr Michelsmäffan eller den 9. October efter Nya Stylen, då likwäl famma korn ännu war ofкadt af kiöld, men war dock näppeligen half moget. Hos gammalt folck är än i minne, at Kornet likwäl kunnat innom fiu

fiu weckor ifrån fåningsdagen fullmoget inbärgas; hwilket i fynnerhet fkal händt år 1697. på flera ftällen här i landet. 1752. har ock korn-utfädet innom twå månader i då warande warma och tienliga wäderlek kommit til rätt mognad. Uti kallare fomrar hinner korn-utfådden på fyra månader intet til någon mogenhet. Säden fkäres, bindes, torckas och bärgas på lika fätt, fom i omrörde Mag. Pazelii *Difput. pag.* 56. och 15. §. finnes utfört. Efter tre och ibland twå dygns riande aftröfkas fäden, då den warit någorlunda torr wid införandet i rian. Med uttröfkningen går merendels ut til allhelgona-tiden och på fwedie länderne långt längre; för öfwerbyggarena ligga ock fpanmåls fkylarne underftundom hela året i fkogen orörde. Akren giärdas med wanligt *giärdfele*, fom i Finland och annorftädes i Öfterbotn.

Utom *Råg* och *Korn* fås här ock af några ganfka litet *wår Hvete* jämte *ärter*, hwilka doch få långt i norr intet wilja fynnerligen trifwas. *Hamp-frö* utfås här allenaft til egit behof; med *Lin* wäxten har ock för några år fedan blifwit början giord, fom dock härtils knappaft lönt mödan. *Rofve-frö* utfås merendels i fwidie land och något litet i ny åker. *Humle gårdar* äro här fälfynte, dock förmodar man, at de hädanefter lära blifwa allmännare. *Kål* jemte några andre *allmänna krydgårds växter* brukas här ännu allenaft af Ståndsperfoner.

De almännafte och handgripeligafte *ofeder*, fom wunnit häfd *vid åkerbruket* här i orten, äro i fynnerhet följande: Det är ett allmänt bruk, hwarom redan något är andt, at Landtman med förfta fnön om höften utkörer ei allenaft fin årsgamla gödning, utan ock den fom då kaftas ur fähufet, på trädes-åkren eller det åkerftycket, fom den fommaren warit under råg utfädet, och förft andra året derefter kommer at med korn befås. Giödningen lämnas

G lafs om

lass om lass at ligga öfwer wintern til nästa sommaren, då den änteligen utbredes och ner-plöjes, sedan både köld och watn, til en del ock solen, all must deraf afförr. Dernäst är ock det et stort och nästan allmänt förseende, at med utsädet om wåren skyndas, innan åkrarne hinna rätt torckas, eller at sånings tiden ei passas efter ägornas läge och beskaffenhet då för tiden; hwaraf händer, at sädeskornet uti en så wåt och kall jord dels förqwäfwes, och hindras wäxten at skiuta up; dels blir ock brådden, då den änteligen långsamt upkommer, mycket klen, och ogräset tager öfwer handen. Detta sker fuller i den affigt, som i misswäxt åren har sin grund, at en tidigare besådd åker kan tidigare och innan frost-nätter infalla, hinna til någon mognad; men i sielfwa wercket tilskyndar Ladtmannen sig dymedelst en årlig misswäxt. Utom dess besår Landtmannen här i orten sina Korn-åkrar mycket tätt, hwarefter axen blifwa ganska små, och en så tät wäxt genast faller til marcken, samt kan sedermera intet så lätt resa sig up igen af blåswäder. Widare kan ock räknas för fel i åkerbruket, at ehuru här finnes en sådan tilräckelig kärr-jord på många ställen, som jemte lera kunde med nytta anwändas til sand åkrars förbättrande, ock äfwen öfwerflödige granskogar alleställes äro at tilgå til at nytjas til dessa swaga ler åkrars i stånd sättande och giödande; så wil Landtmannen likwäl här ännu ei mycket weta af annan giödning dertil, än den som efter boskapen samlas, hwilken således, som redan förmält är, icke heller rätteligen skiötes, oachtadt det wår högt berömlige och om landets upkomst nitiske Landshöfdinge General Majoren och Riddaren Högwälborne Herr G. A. PIPER flere alfwarsamma befallningar så deruti, som i många andra nyttiga hushållnings mål, utgifvit. Dikande åsidosättes här äfven af Landtman, och änskönt somlige dika sina åkrar, så hafwa de dock det rätta diknings sättet sig ei bekant; ganska få landtmän hafwa sina åkrar i tegar delte. En märckelig osed wid åker bruket spörjes ock deruti, at rågen sås på åkrarne alt för nära til gårdes-gärden, hwaraf förorsakas, at, enär ymnig snö om wintren samlas och til hopa yrs i stora drifwor wid gårdes-gården, och ligger sedan osmäldt långt in på wåren, blifwer brådden derunder förlegad, ja ofta på 3 | a 4 famnar ifrån gärdes-gården aftwinar och aldeles afgår; som af förenämde orsak ofelbart härrörer; hälst watnet följachteligen stadnar längre tid på berörde ställen. Härtil kommer ock, at åker-renarne äro för höge, ei heller med wederbörlige diken försedde. De ställen som ligga närmast til sådane gärdes-gärdar, der snödrifwor giärna plåga lägga sig, kunde anten lämnas til wår-säde eller gräswäxt, och dike, som afförde watnet, upgrafwas emellan det och råg åker-stycket.

Öfwerbyggarena i denne Sochn bruka öfwer alt swedie, som dock i denne magre jordmån mer tid och arbete fordrar, och långt mindre af sig kastar, än på andre orter i fetare jord; dock förhåller sig afkastningen hårstädes ganska mycket efter wäderleken. En bonde uti Salmis by, har för 9. år sedan utsådt i swedie allenast 8. cappor råg och inbärgat deraf 15. tunnor. En annan bonde i Suoli-järfwi by, har år 1737. utsådt 3. cappor råg, hwaraf han upskurit 1000 band eller åtminstone 10. tunnor. Likaledes har samma bonde förledne sommars utsådt 3. cappor och bärgat deraf lika mycket eller 10. tunnor. En sådan afkastning är dock sällsynt här städes. Til swedjeland utses här backar och högländte ställen, gemenligen med tall-och granskog öfwerwuxne. Uppå den skog, som man ärnar til swedie hugg, är här öfwer alt wanligt, at om höften rothugga (på finska *Cassaroita*) eller afhugga den späda skogen, som består af buskar och telningar;

om wären derefter nedhugges den gröfre skogen, och först året derefter första gången afbrännes; följande året, sedan de efter första branden lämnade trän och stockar i wissa högar blifwit hop samlade, (som på finska kallas *råvita*), antändes de ytterligare och afbrännes. Deruppå sås marcken med råg och på wanligt sätt mylles. Sedan den wäxten är afbärgad, kan samma marck intet besås något annat år, utan måste såsom aldeles utmärglad och i grund bortskämd, utan något hopp at någonsin mera kunna hielpas til sit första fruchtbara tilstånd, under fää fot lämnas. At här något orda om den fördel eller skada, som swediandet har med sig synes onödigt; hälst detta ämnet nog syssel-satt wåra hushållare.

§. 18.

Ängarne härstädes äro mycket swaga och mindre indrächtige i proportion emot åkrarne. Inbyggarena nödgas derföre lämpa åkerbruket efter ängen, så at de icke få upbruka mer åker, än de i ansende til ängen kunna wid macht hålla. Höslaget uppå desse ängar består til större delen af gröfre och finare starr, samt fräken och räf-swansar (Equiseti species) på finska *karva kortet*, jämte andre gröfre höslag. Wäpling är mycket sällsynt; hårdwalls hö finnes endast på de uti linda lämnade sand och ler åkrar; hwilcka allenast wäxa i några års tid. Mås ängarne, som egenteligen här förekomma, blifwa efter hand mer och mer måslupne, och i synnerhet när en wåt höst infaller, af watnet aldeles öfwerswämmas, som sedan tilfryser och afbränner gräs roten, hwaruppå en sådan äng på flera år intet tager någon gräswäxt. Likaledes blifwa de wid träsken belägna starr-ängar, af det ymniga wår-flod-watnet, som wissa år i 4. och understundom 6. weckor ligger qwar öfwer samma ängar, efter hand förtärde och afskölgde; hwaraf händt, at på många ställen, hwarest förr 50. à 60 år sedan ansenliga starr-ängar warit, der står nu för tiden watnet 3. à 4. alnar diupt, sedan det afskölgt ängen. De i synnerhet wid Uhleå-träsk belägna starr-ängar jämte de fruchtbaraste åkrar undergå årligen samma öde. Sådant kan dock icke på något sätt förebyggas, såframt ei igenom Höga Öfwerhetens handhafwande Uhleå-å-mynningen eller (*kosken niska*) som är det enda utlopp, hwarigenom watnet härifrån utfaller, kunde uprensas och diupare göras. Då skulle ei allenast det af diupa snön hwarje wår här förorsakade och äfwen i detta wida Uleå träsk til 3. à 4. alnar perpendiculairt högt upstigande myckna flod-watn hafwa bättre utlopp och på kortare tid utflyta, utan ock det dessutom här stadnade myckna watnet, som de flästa årsens tider står lika högt med måsarne, och andre lågländte orter, något närmare aftappas. Häraf hade orten at wänta den nytta och förmån, at mästa delen af de på flera mil sig sträckande onyttige måsar och morasser kunde fruchtbare göras, och icke allenast til äng, utan ock på många ställen til åker upbrukas. Härigenom skulle ock denne ort i det stånd bringas, at den, äfwen som andre orter, kunde nära sig endast af åker och äng-skötseln. Inga lador brukas här på ängar, utan höet förwaras i stackar.

§. 19.

Ehuru denne ort haft godt förråd på stora och widsträckta *skogar*, så bestyrcker dock erfarenheten, det landet allaredan känner en märckelig saknad härpå genom den framgångne hushållningen med en så dyrbar naturens gåfwa. Skogen utödes här förnämligast genom swedjande och tiärubrännande. Det förra idkas af öfwerbyggarena til något öfwerflöd; så at man på öfre kanten af

Soch-

Socknen fer skogarne tämmeligen förstörde, dels af swediande, dels ock af skogs-eldar, som ofta igenom swedjebrukares wårdslöshet sluppit lös och giordt skada på några mihlar i kring. Det senare eller tiärubrännande idkas af Inbyggarena på nedre trackten af Socknen. I desse förflutne åren, då tiäran wäl lönt mödan, hafwa skogarne blifwit så aldeles uthuggne, at inwånarena derstädes innan kort lära wara nödsakade, at ei allenast öfwergifwa tiärubrännandet, utan ock sakna nödig skog til timmer och bränsle, derest icke tiäru-brännandet i tid inskränckes, och dertil allenast nyttjas rötter och til annat behof mindre dugelige trän, då likwäl nu för tiden den gröfsta furu-skogen utan åtskilnad katas til tiäruwed, och måste stupa för yxan. Skatorne af de nedhuggne trän lämnas i skogen, utan at de til bränsle eller annat behof skulle nyttias och samlas. Ifrån nedre kanten af denne Sochn äro i desse näst förflutne tider åtminstone 3000. tunnor tiära årligen utskeppade. Igenom tiärubrännandet försummas åkerbruket här alt för mycket, hwilket i ansende til det förra anses af mästa delen allenast som et mellan-arbete och skötes af det odugligaste folcket på hemmanen, i synnerhet under den tiden karlarne och det bästa arbets folcket om wåren och långt på sommaren äro sysselsatte wid tiärudalen och med tiärans nedförslande til Uhleå.

I ansende til det oförswarliga skogs ödande, som på margfalligt sätt här utöfwes, skulle tyckas, det skogarnes delning wore härstädes så mycket nödigare, som at derigenom icke allenast wissa allmänningar kunde för framtiden affkilde och befredade blifwa; utan ock de förmögnare och folckrikare hemman betagas, at med öfwerflödigt tiärubrännerie och swedjande förfördela sina fattigare grannar, samt skogarne för dem utöda; af hwilken här allmänt inritade bedröfweliga osed erfarenheten lämnat otwifwelacktiga wedermålen.

De

De här allmänt wäxande trä-slagen äro: Tall, Gran, Biörck, Rönn, En, Ahl, Wide, Asp; men mindre allmänna äro Hägg, Sälg, Try (som allenast wäxer på en holme i kiando träsk) swarta och röda Winbärs-samt törne buskar, Frangula, Kalfbär, Betula nana, och Myrica.

§. 20.

Boskapen härstädes är af lika storlek som på andre orter i Finland. Inga oxar brukas här til körslor eller åkerbruket, utan allenast hästar, som äro af mindre slag, men derjemte trefna och synnerligen starcke. Fårslaget är ock af lika storlek och art, som annorstädes i Österbotn; inga Tyska eller Spanska får finnes här. Utom andra allmänna boskapsslag underhålles äfwen getter uti några bylag. Afkastningen af boskaps skötseln består uti något smör, talg och hudar, hwilka waror af Landtman förytres dels på Cajana marcknaden, dels nedföres de ock til Uhleå. I nedre delen af Sochnen giöres wäl någon ost, dock ei mer, än til egit behof.

Af någon synnerlig boskap siuka wet man här intet, utan en och annan gång, då boskaps pesten öfwer hela Österbotn grasserat. Biörn tilfogar här nästan årligen ganska stor skada på boskapen, i synnerhet i skogs bygderne; hwarföre äfwen i någre bylag wallhjon måste hållas, änskönt det ei kan ske samfält af någre hemman eller något bylag; hälst de äro långt ifrån hwar andra belägne. Biörn kommer ofta om natten på åkren och understundom i fähuset om sommaren, och fäller flera creatur, innan folcket kan upwakna och hinna til hielp. Hästarne måste ock ofta stupa för honom; ja någre hemman blifwa ibland aldeles utblottade på hästar, så at de om hösten intet hafwa någon enda öfrig. Til at förekomma den stora skadan, som de lida af desse skade diur, hafwa någre bylag öfwerens kommit, at förskaffa sig trummor

trummor; på det de med ſtarckt trumlande förſt om wåren, och ſedan tid efter annan om ſommaren, måtte igenomgå de ſkogs trackter, hwareſt deras häſtar och annan boſkap pläga gå i bet, och ſåledes förjaga biörnen. Ehuru detta odiur på det ſättet intet kan aldeles bortjagas, ſå tros det dock deraf blifwa ſå ſkrämt, at det ei den ſommaren wågar ſig at hålla til, ſamt giöra någon ſkada på de orter, hwareſt det tidt och ofta hördt trumman. Märckwärdigt är, at, ſkiönt biörnen uti den öfriga delen af Socknen tilfogar ſkada, ſå ſkall han, efter gemene mans berättelſe, dock aldrig wiſa ſig på Paldamo byns mulbete och utmarck. Gammalt folck föregifwa til orſak, at biörn efter deras förfäders ſägen i urminnes tider ſkolat ofta wiſt och uppehållit ſig innom denne utmarck äfwen ſom annorſtädes, men ſedermera ſkal en Lappe gått omkring det til denne byn hörande mulbetet, och förmedelſt ſina konſter och widſkeppelſer förjagat den ſamma. Man lämnar denne berättelſen derhän; egenteliga orſaken dertil tyckes wara den, at denne byn är något tätare bebodd, än andre byar, och at landet, ſåſom uti 15. §. är anfördt, på twenne ſidor är omgifwit med watn, ſå at det på det bredaſte ſtället ei är bredare, än något öfwer en ny mil, hwart biörnen icke gärna fördriſtar innäſtla ſig.

Uti Kiando byn, ſom ligger närmaſt til Kuſamo, underhålles ock tama Renar, hwilcka af bönderna derſtädes, ſom hwar för ſig äga mer eller mindre af dem, nytjas om wintren uti den der warande ymniga ſnön wid körſlor; med Renar hemköra de ſit hö, och den otröſkade ſäden ifrån ſwedieländerne, med dem göra de ock ſina reſor til Stad och ſtämning m. m. När deſſa renar om wintern ſkola betas, hålles en af de äldſta renarne, ſom har en klocka om halſen, faſttiudrad på ſådant ſtälle i ſkogen, der renmåſa är til fångs; då de öfriga renarne hålla ſig när

när in til den ſamma, utan at de på något ſätt ſkulle förſkingras. Om wåren utſläppes alla Renar, då de ſedan med förſta bar marck kalfwa i ſkogen, ſamt aldeles ifrån hwarandra förſkingras. Wid Auguſti månads ſlut, då deras ſtimmings tid infaller, ſkåcka de ſig åter uti en hop. Sedan fångas de om höſten med förſta ſnön på detta ſätt: Man tager faſt en ren ſom är bäſt tam, och hänger på deſs hals den bekanta Ren-klockan; ſedan ledes den til en til detta ändamål i ſkogen upſatt gård eller ſtängſel, (på finſka *poronpelto*) dit de andre Renarne äro den ſamma följachtige. Innom detta ſtängſel blifwa de öfriga Renarne ſedan utan ſwårighet faſttagne. Bönderne nödgas ofta anwända 14. dagar och underſtundom längre tid til deſſa ſina renars upſökande och fångande; hälſt de om ſommaren blifwa tämmeligen ſkygge, under det de en och annan gång wiſtas i hop med wild renar. När renarne äro 3. års gamle, wänjes de at draga, anten de äro kor eller oxar. Hwart hemman, ſom äger tama renar, kan om höſten ſlagta 8. à 10. ſtycken; af en god ren-oxe kan fås til 8. liſpund kött och 2. liſpund talg.

§. 21.

IAgt och *Fogelfänge* är et ibland de förnämſta landtmannens närings ſätt här i orten. Skogsfogel, ſom Tiäder, Orrar, Snöripor och Hierpar fångas här mäſt med ſnaror och ſlackor eller fällar, i ſynnerhet om höſten uti Auguſt. och Septemb. månader. Gränſe-allmogen fångar äfwen fogeln under deſs leke tid om wåren på leke-ſtällen, ſamt under trän der det något tidigare blifwit bart. Af ſtörre ſlags foglar brukar bonden at rimſalta och wädertorcka en del, ſom han ſedan beſpar til ſin reſekoſt; deſſe torckade fogel bröſt (ſom kallas på finſka *Linnuntäckä*) äro mindre bekante i Finland och Swerige, och

tilredes allenast i Lappmarcken, och några Socknar i Österbotn. I allmänhet klagas här öfwer fogelns årliga aftagande, som til en del tyckes härröra deraf, at skogarne blifwit ut-ödde, och foglarna äfwen (tör hända) för den ymniga röken, som upstiger så ifrån swedieländerne, som ock ifrån skogs eldarne, nödgas taga sin undanflycht annorstäds; det är ock genom erfarenheten bekant, at fogel-ungarne, som intet äro i ständ at rädda sig, måste nog ofta sätta lifwet til uti den starcka röken. *Siöfoglar* wankas här ganska litet; *Swanor*, *Gäss* och några slags *Änder* tilhålla om wåren i några floder, bäckar och smala sund; hwarest Swanor och änder fångas merendels med saxar, som äro upgilrade bredewid bredden af wattnet; de andre slags foglar fångas mäst med skiutande: Dock är fänget mindre fördelachtigt.

Ikorn skiutes här gemenligen ifrån medio Octobris och öfwer hela wintern af hwar man, som äger en stålboga och en eller twänne gode ikorn-hundar: En karl, som skiuter ikornar, brukar altid med sig en poike, som på finska kallas *Kolkkamies*, hwars sysla är, at noga gifwa ackt hwarest kolfwen eller pilen nedfaller; och den sedan bringa til skytten. Wid godt fänge och med goda hundar kan en karl skiuta til 10 à 15. och flera ikornar om dagen. Flygande ikornar äro här mer sälsynte; de äro nästan af lika storlek, som de andre. Med sina wingars tilhielp kunna de bätre, än andre ikornar kasta sig ifrån det ena trädet til det andra; dock kunna de intet flyga ända rätt fram. De äro rådande öfwer andre ikornar och fördrifwa dem ifrån sina boen, hwilka de sedan intaga och bebo; emedan de intet äro wane at bygga sig nästen. Sin föda taga de mäst af ahlknoppar och förtära äfwen wissa slags löfblad, jemte hårdt bröd m. m. De ligga öfwer dagarne uti sina boen, och först wid kl. 7. om qwällen komma de fram, och söka sin föda in til klockan 4. à 5. om morgonen, då de åter krypa in uti sina nästen.

Härmeliner fångas med hundar, hwilka upwädra dem under gran och andre trä rötter, och dem sedan upgräfwa. Dock kunna härmelinerne efter en wåt höst intet dölja sig under trä rötterna, utan måste hålla sig fram. Utom dess fångas de ock med fällor.

Räfvar fångas med saxar, kakor, samt med de til den ändan giorde bräder (på finska *Käpylaudat*). *Harar* fångas här dels med fällor, dels ock med snaror. *Mårdar*, *Loar* och *Filfrassar* äro här sällsynte. *Uttrar* fångas uti några åar, dock icke til någon myckenhet.

Willa renar skåcka sig altid i stora hopar om wintren, då de på deras spår ofta med snaror af rep fångas; men i synnerhet fälles de i starckt owäder lättare med byssa; då en karl, som står under wädret kan fälla flera af hopen, utan at de andre låta sig af skottet särdeles skrämmas, så länge de intet få wäder af krutet och skytten, eller ock få se honom. Ren-jagten fortsättes här dock wanligast och med största fördel om wåren med sidsta föret, när snöskaran bär skid-karlen och dess hundar, men fäller ren. När ren blifwit någon tid af jägaren eftersatt, nödgas den utmattad twärstadna för honom, sedan dess ben af skaran blifwit sårade, och senorne på bakbenen blifwit af hundarne sargade och sönderslitne. Köttet är dock mindre smakligit af en så starckt jagad ren. Under det renarne jagas, söka de til at ifrån skogarne och der diupare snö är, utkomma på flacka isar och fälten, der de intet hafwa swårt at rädda sig. *Älgar* blifwa ibland wid denne gränts, på lika sätt som renar uti diup snö, upjagade och nedfälte.

Biörnar blifwa om hösten med första snön på det nogaste uti deras hiden eftersökte, och der sedan emot wåren, då snöskaran bär skid-karlen och dess hund, men intet

intet biörn, med spiut nedstötte; eller om biörn slipper undan på flychten, blir den på dess spår af hundar upsökt och efterjagad, samt anten med bössa eller båga och spiut nedfäldt; hwarwid den dock en och annan gång får tilfälle at illa skada och sarga jägarena, när de intet äro försedde med goda hundar, eller och eljest oförsicktigt gå til wäga. *Wargar* wilja wäl nog ofta innästla sig härstädes, men utrotas gemenligen på en gång med godt skid-före om wåren, då snöskaran ei bär någon warg.

Skinwaror, i synnerhet grä-wärck, försäljes merendels hemligen til Ryssarne, hwilka i desse förflutne åren betalt dem nog dyrt; en del af skinwaror försäljes ock på Cajana marcknaden.

§. 22.

Fiskeriet är ock et allmänt närings medel här i orten, och i synnerhet under misswäxt åren jämte fogel och miölck det mästa folckets endaste lifs uppehälle. Wissa öfwerbyggare förtära sällan något bröd med deras färska fisk, icke heller bruka de något salt deruti. Fiskeriet härstädes är icke öfwer alt lika dräcktigt. Uti några bylag kan hwart hemman årligen försälja några lisp. torra geddor, och några tunnor salt fisk, dels muickor, dels ock sik; andre deremot äga mindre och dels ingen tilgång på fisk, utan äro nödsakade at kiöpa af andra til sit egit behof.

Geddfisket fortsättes wid första islossningen om wåren med nät och ryssior uti wikar, bäckar och å-mynningar, under leke-tiden; geddan tages ock med liuster, då den upstiger til grunda wass-stränder at leka. Dess utan fångas den ock med krokar ute på diupet, så wäl uti insiöar, som ock i öpna träsk. *Abbor*, *Mört*, *Braxen* och *Id* fångas ock om wåren med ryssior och nät på de ställen, de pläga at fira sin leke-tid. Om wåren straxt efter islossningen utsättes äfwen i några träsk *Lak* krokar med stor nytta

nytta, då den rimsaltas och torckas; den fångas ock eljest om wintern alt ifrån kynders mässo tiden med ryssior under isen. Straxt efter wår fisket utrustas sommarnoten emot Giös, Sik och annan små fisk. Midt på sommaren utredes äfwen nät ut på diupet för de omförmälte fiskslag, som likwäl på få ställen och allenast wissa tider lönar mödan. Höst noten, som giöres långt större än sommar noten, eller til 100. 120. à 130. famnar lång omkring, och 2. à $2\frac{1}{2}$ famn diup, utredes wid September månads slut, och fortfares med notdragningen efter den så kallade *Muiku* til dess isarna lägga sig. Detta muickufänget är det fördelacktigaste, och kan med en not om höste tiden fås til 10. 12. à 14. tunnor, som dels insaltas, dels lägges den ock ränsad och osaltad under tyngd uti sådane til detta ändamål giorde tunnor, som ei hålla något watn; hwarigenom den kan förwaras til kokfisk nästan färsk öfwer hela wintren, sedan den en gång wäl tilfrusit. Den uti Uhleå träsk befintelige muickan är långt smärre och magrare, än den som fångas uti Kiando träsket; ehuru detta sidstnämde träsk är mycket mindre.

Uti Seittenoikia forssen och derunder i strömmen, så ock uti Pyhänänjoki, öfwer och under Aittokåski uti kerälåby, samt uti Suolijerfwi strömmar finnes fullan *pärlor*; men mäst af mindre slag, och til så ringa qwantitet, at pärlefiskeriet derstädes intet lönar mödan.

§. 23.

IBland siöarne är Uhleå träsk i denne sockn namnkunnigast. Ifrån kåsken niska eller der Uhleå elf tager sin början är detta träsk i en rät linea til Manamansalo stranden $1\frac{7}{8}$ mil; samma holme eller öö består af $1\frac{1}{8}$ mil i längden, och $\frac{3}{4}$ mil i bredden, och berättes innehålla innom denne rymd 27. insiöar; uti några af dem finnes Rudor, hwilka annorstädes här i landet äro osynlige. Ifrån denne holme sträcker

ker sig benämnde träsk 2⅝ mil i bredden til Jalanga joki eller Leinola hemman i Jalanga by. Widare går träsket 4. mil upåt til Kiehiman joensu och der belägne Sopala hemman. Utom dess sträcker sig ock detta Uhleå träsk ifrån redan nämnde manamansalo 3⅛ mil åt Cajana, då Cajana åån widtager $\frac{3}{16}$ mil när til Cajana Stad och Slott. Förutan Manamansalo holmen, som är bebodd, ligga här ock åtskillige andre små holmar, dels med furu- och gran-dels ock med löfskog öfwerwuxne, som ei litet bidraga til dess behageliga utsicht. Uti detta träsket finnes följande fiskslag: Gädda, Abbor, Mört, Sik, Muicku, Nors, Laka, Giös, Braxen, Id, Åhl och Lax, som dock är mycket sällsynt och derjemte af mindre slag. Ehuru detta träsk efter gammalt folcks sägen skal fordom warit mycket fiskrikt, så har dock fisken få här som annorstädes nu mera aftagit. Kiandojerfwi är ock ett utaf de största träsken härstädes; det är 4½ mil långt och ½ mil bredt; der ligga ock många dels större, dels ock mindre holmar. I fordna tider har i synnerher muicku fänget warit i detta träsk ganska fördelachtigt; då äfwen bönder ifrån Uhleå Sockn idkas sit fiske-fänge härstädes, under den tiden desse stränder än warit obebodde. Suolijerfwi är märckeligit för dess många holmar, som räknas til 25. stycken, oansedt detta träsk är allenast ½ mil långt och bredt; här är ock en holme inwigd til begrafning platz. Neliängäjerfwi, som är ⅛ mil långt och bredt, är bekant för Siömalmen, som der i långliga tider blifwit upgräfwen. Man kunde ytterligare här anföra antalet af de här befintelige många insiöar och strömmar, samt utwisa deras widd, hwart de sträcka sig, och huru de til sin fiskrikhet m. m. äro beskaffade, samt huruledes en ked af träsk med åar och strömmar, hwilcka sammanbinda hwarandra, tager sin början wid Ryska gränsen, eller wid Landtryggen, (hwarigenom denne Sockn skils ifrån Ryssland) och igenomskiär Sockenen, samt änteligen utfaller til Uhleå träsk bredewid förutnämnde Kiehimänjoensu: (hwilcken led så wäl Ryssarne, sedan de dragit sina båtar öfwer nyssnämnde Landtrygg, som ock denne Sockns inwånare färdas med båt, änskönt de somligstädes förbi de swåraste forssarne nödgas draga båtarna öfwer land) Men som mina omständigheter intet tillåta mig at härutinnan wara widlyftigare; så nödgas jag det alt nu förbigå. En och annan liten öfwer wäxt insiö finnes här, på hwilken årligen bärgas höö. At någon annan insiö här uttorckat wet man icke, förutan den en bonde i Mieslaxby för 6 à 8. år sedan aftappat, hwaraf han fådt et godt och ymnigt hööslag. Sådant kunde med flere högländte insiöar här i orten med största nytta wärckställas.

Uti de här befinteliga många forssar wore wäl på flesta ställen tilfälle at inrätta miöl-och såg qwarnar; men emedan hemmanen äro långt ifrån hwarannan belägne, så kunna sådana miölqwarnar intet med fördel nyttjas; hwarföre nu för tiden et eller och flera hemman tilsammans hafwa sina små sqwalt qwarnar i bäckar, som allenast mala med höst- och wårflod. Hwad åter sågqwarnar beträffar, så åro icke heller sådane til närwarande tid här anlagde, ei heller kunna de (oacktadt dertil nödig skog ei skulle saknas) med någon fördel här anläggas; hälst man på bräder ei hade någon affättning, så wida inga större, än allenast trebördings båtar, som högst bära 10 à 15. skeppunds wigt, hwarom uti 14. §. är förmält, härifrån igenom Uhleå åån och der warande många häftiga forssar til Uhleå och nästa siöhamn kunna utkomma. Men skulle desse forssar wederbörligen upränsas; så kunde sådane sågqwarnar med största nytta och fördel

del här anläggas. Inga tillandningar har man här blifwit warse, utan hälre tillökes watnet alt derefter som åå-mynningarne af nedflytande jord och mull, eller af den ymniga wårfloden dit bragte stenar förstoppade warda; hälst wårfloden bortskiär och utförer årligen något af stränderne ei allenast af ler, utan ock annan jord. En så starck wårflod förordsakas här af den ymniga snön, som faller ofta til 2½ alns högd; om den med regn affmälter, blifwer wårfloden desto ymnigare; men enär snön af solskien förtäres, och watnet småningom af nattkölden aftorckas, så kan wårfloden intet blifwa så starck.

§. 24.

INnom denne Socknens rymd finnes åtskillige höge och något långsträckte *Berg*; af hwilka jag här förnämligast märcker följande, som af inbyggarena i orten föregifwes för de högste och märckeligaste: Et berg i Uralaby, Iwara kallat, hålles före wara öfwer 100:de famnar högt; icke långt ifrån detta ligger et annat något mindre berg korpiwara. Sijkawara berg i Suolijärfwiby är ock tämmeligen högt; det föregifwes underſtundom gifwa dån ifrån sig, hwaraf Suolijärfwi åboerne, hälst om wintern, förespå wäderskifte och i synnerhet urwäder; men om höften skal samma berg ryka öfwer dygn för infallande regn-wäder. Nuottiwara, som ligger emellan Auho och Suolijärfwi byar, är ganska högt, ja så, at solen uppå dess öfwersta kulla kan om sommaren synas hela natten. (*a*) I Puolango byförekomma ock twänne ansenligen höga berg, det ena Leipiwara och det andra Kuoretwara kallat; Räckywara berg i Näljängä by skal äfwen wara ganska högt. (*b*)

Uppå några långt mindre högder vid kiando träsket, än åfvannämnde Nuottivara berg, skal jämval solen midsommars tiden öfver hela natten vara synlig; dess utan har ock min Sockneman Com. Herr Johan Wichman år 1752. i början af Junii månad emellan Hossa och Ruchtinanſalmi gingerlag uppå det förenämde träsket anmärckt, at solen blifvit osynlig kl. ¾ på 12. och åter synlig 10. minut: på 1. Det torde gifva tilfälle at tro, det Polhögden härstädes ei lärer mycket differera af de orters, som almänt äro bekante för det de se midnatts solen.

(*b*) *Om* Hisis Slott *som af några förmenes varit här i Socknen belägit, hafva de, (hvilka flera resor besedt det foregifna stället) för visso berättat, at der, som det skulle varit belägit, skall allenast finnas et något högt* berg *uppå en vidsträckt måsa; och som der inga lämningar til et sådant Slott skola synas öfrige, så lärer ock berättelsen om detta Hisis Slott kunna anses nästan för ogrundad. Widare lius här i saken torde framtiden vid handen gifva.*

§. 25.

HÄr i Socknen saknas ei heller ymnige *källor*, ehuru deras synnerliga kraft och nytta är inbyggarena til en stor del obekant. Uppå öfwersta kullan af det i näst föregående §. omnämde Iwara berg är en källa belägen, som aldrig uttorckas; watnet deruti berättes ock wara ganska klart, och derjemte mycket kalt. Likaledes skal på öfwersta spetsen af Korpiwara berg finnas en källa, som är af lika beskaffenhet med den förutnämde. Ifrån Nuottiwara skola efter inbyggarenas berättelse 3:ne källor opspringa, hwilka alla innehafwa ymnigt och klart, men i synnerhet den tredie ganska behageligit rent och kalt watn; hwarföre ock Prästerne ganska sallan gå samma källa förbi; hälst den ei ligger mycket affides ifrån Präst-wägen emellan Auho- och Suolijärfwi byar. Uppå Leipiwara och Kuoretwara bergen äro ock flere sådane källor, hwilcka aldrig tilfrysa,

fa. Omkring Såmerijärfwi i Salmis by skola åtskillige källor finnas mäst på jämna måsar belägna, märkelige för det deras breddar stå til 2:ne alnars högd öfwer måsan, och watnet äfwenledes jämt med breddarne, som dock ei bestå af fast jord, utan endast af måsa. *(a)* I Paldamo byn och wid stranden af Uhleå träsk icke långt ifrån kyrckan ligger en källa, som är omgifwen af en röd järnocker; watnet deruti är vitrioliskt; uppå Säkajärfwi skogs marcken förekomma äfwen flera källor uti bergsrefwor och annorstäds belägne; på botnen af några wisar sig jämwäl en rödachtig ockra, och watnet smakar mycket starkt af bläck.

(a) Om desse Källor, som ock om de i föregående §. upräcknade berg, har vice Past. Herr Simon Appelgren gunstigt lemnat mig underrättelse.

§. 25.

HWad *mineralier* och *bergarter* beträffar, så har man härtils ei blifwit warse några synnerlige härstädes. Kalck-sten finnes fullan uti Melalax by, dock ei til någon ymnoghet; icke heller brännes här kalck mer, än til egit behof. Slip-och qwarn sten (*lapis cotarius*) fins i Ristijärfwi by, hwarifrån den allmänt tages nästan til hela Socknens behof. Siömalm (*minera ferri subaquosa*) upgräfwes på flera ställen i kärr och insiöar, i synnerhet uti det i 23. §. omnämde Näljängä träsk, hwarifrån inbyggarena derstädes hafwa så wäl alt sit järn som ock stål. Malmen uptages ifrån siöbotn med en dylik håf, som brukas af fiskare och är giord af tätt bundit nät. Järn-tilwärckningen skier på detta sättet: Innan malmen får läggas i ugnen, lägges den i en hög ofwan uppå en til detta behof af grof och lång huggen torr wed giord lafwa; som sedan antändes och upbrännes tillika med en hop af samma wed, som är lagd omkring och ofwan uppå lafwan och malmen; på det den derigenom må ränsas af den mästa widhängande ärgen, och således beredas til bätre smältning i ugnen. Förmedelst detta brännande flyter wäl malmen i stora högar, men derefter blifwer den sönderhuggen uti ett dertil giordt tråg; då järn-ämnet flyter öfwerst, och ärgen samlar sig til botnen, hwarifrån den efter hand utskakas. Sedan strös järn-ämnet ungefär til et stop i sänder ofwan uppå glöden uti hyttan, som står i ständig låga. Hyttan är utan uppå en famn i qwadrat kring bygd med timmer ungefär til 4. alnars högd, och med en liten lucka neder wid grunden; denne bygnad är innanföre kringmurad med gråsten, och emellan muren och wäggarne fyld med sand, som bewarar wäggarna för brand; i ansende til dess innanrymme är ugnen ofwantil något widare, midt uppå allenast 3. qwarter i diametern, och wid botnen åter widare, som består allenast af tätt i hop slagen mull; hwarifrån smältningen lättare kan uttagas igenom förberörde lucka, och järnet desto mindre får tilfälle at undan rinna. Smältningen uti hyttan påstår ei längre än ½ dygn, hvarunder uti hyttan häfwes ömsom kol och malm under ständigt blåsande med en något stor smediebälg, som med sit rör bör wara ställd der hyttan är trångast. Hela tilwärckningen upsmältes på nytt uti ässian, på det all rost och ärg desto nogare må derifrån afskiljas. Så framt med alt detta rigtigt tilgår, och hyttan eljest blifwer oskadd, samt intet swårt regn öfwerfaller, så blir afkastningen för ½ dygn til 3. á 4. Lisp. och af malmen kan wara åtgångit 30. à 40. Lisp. håller altså denne siömalm järn til 10. procent. Förnämsta järn-tilwärckningen sker uti Näljängä by; eljest tilwärckas ock myrjärn uti Lua-Ristijärfwi-och Murtomäki byar, hwarest malmen upgräfwas uti kärr och myror; så wida de derpå ei hafwa någon tilgång uti insiöar. Detta järnet berömmes allmänt af smederne, sedan det til-

räc-

räckeligen af slagg blifwit renadt; och stålet som här tilwärckas, bruka de til ägg på yxor och knifwar långt häldre och fram för något swenskt, som de ei lärdt sig at utblanda och upbruka.

Mur-tegel slås här allenast i Paldamo by til egit behof, på det allmänt wanliga sättet.

OM SOTKAMO SOCKN.

§. 27.

Sotkamo Sockn gränsar åt öster til Rysland, åt wäster til Paldamo, åt söder til Idensalmi, åt syd-ost til Pielisjärfwi eller Carelen. Hwaraf Socknen fått sitt namn kan ei med trygghet sägas; dock synes troligt, at den fått sitt namn af et träsk, Sotkajarfwi kalladt, som är belägit straxt ofwan för Sotkamo Kyrckia. Sotkajärfwi har åter sit namn af et slags fisk måsar, som kallas på finska *Sotka*, och hwilcka til en myckenhet hafwa sit tilhåld i samma träsk. Socknen är ungefär 24. nya mil lång och 4. à 6. mil bred. Den innefattar uti sig nu för tiden 217. bebodde och 31. obebodde hemman, eller $39\frac{3}{4}\frac{7}{8}$ bebodde och $\frac{3}{8}$ obebod. mantal.

§. 27.

Denne Sockn har, såsom i 16. §. är förmält, år 1647. blifwit et särskilt Pastorat, då ock den första kyrckan här är upbygd, som 1691. af en ursinnig karl blifwit upbränd. Derefter har åter en annan kyrcka här blifwit upsatt, som af sig sielf förfallit; den som nu för tiden står, är 1737. upbygd. Denne Kyrcka, så wäl som de föregående, består af trä-bygnad; här äro ock twänne små klockor. Så i denne, som ock i de andre Kyrckiorne, finnes inga märcwärdigheter, emedan de tid efter annan af Ryssen blifwit plundrade

plundrade och aldeles utblåttade. Ehuru ei heller här i Socknen intil närwarande tid warit något Capell; så hafwa dock inbyggarena redan wunnit den förmån, at Hans Kongl. Maj:t förledne höst allernådigst bewiljat deras på öfre kanten af Socknen i Kuhmoniemi och korpisalmi by sökte Capell bygnad, och dertil lika nådigt bewiljat en allmän owilckorlig collect öfwer hela Riket.

Församlingen härstädes förestås af Kyrckioherden och 2:ne Capellaner. *Kyrckioherdar* hafwa warit följande: 1. Mansvetus Jacobi 2. Ericus Andreæ Cajanus Kyrckoherde härstädes år 1652. 3. Ericus Erici Cajanus förut Sacellan härstädes. 4. Isaac Sinius död 1727. 5. Abraham Sadenius Aboënsis Pastor 1728. död 1735. 6. Caspar Groen Pastor 1736. död 1744. 7. och nu warade Probsten Lars Henric Backman, som år 1746. erhållit fulmackt.

Capellaner wid denne församling hafwa warit: 1. Eric. And. Cajanus Capellan 1647. sedan Pastor härstädes, 2. Henr. Joh. Hoffren Capellan 1652. sedan Pastor i Idensalmi 1672. 3. Eric Erici Cajanus sedan Pastor såsom redan förmält är. 4. Anders Erici Cajanus 5. Isaac Sinius sedermera Pastor. 6. Eric Isaaci Sinius. 7. Zacharias Uhlbrandt. 8. Eric Svahn. 9. Joseph Ahllund. 10. Jacob Chydenius sedan Pastor i Kusamo och nu för tiden i G. Carleby Nu warande Capellaner äro, Henric Melanus och Joseph. Ahllund.

§. 29.

Hwad angående inbyggarenas närings sätt i Paldamo Sockn uti 17, 18, 19, 20, 21 och 22. §. i korthet är sagt, det kan äfwen lämpas til denne Sockn; hälst inbyggarena härstädes idka samma och enahanda närings-fång, och sielfwa landets belägenhet icke heller någon urskilning häruti innan fordrar. Det synes altså onödigt, at omförmälte närings-

näringsfång här widare igenomgå. Här förekommer alleraft den åtskilnad, at i denne Sockn tilwärckas fällan någon tiära, som härrörer deraf, at inbyggarena, få framt de kunna utkomma til Uhleå träsk, äro nödsakade at förbi forssen Koifwukoski och det häftiga watufallet (ämmä) igenom Cajana Stad öfwer land släpa sina båtar jemte tiära och andra waror til Cajana åån. Men om någon ren båt-fart, til undwikande af slik olägenhet, kunde uptäckas, och med dräglig omkostnad öpnas förbi Staden; eller om det starcka strömfallet igenom behöriga machiner kunde giöras navigabelt, hwilket ei torde wara omöjeligit: så skulle denne Sockn hafwa deraf en träffelig nytta och förmån.

§ 30.

DEnne Sockn innefattar uti sig många större och mindre *träsk* och *insiöar*, som til större delen äro något fiskrike, och innehafwa samma fisk, som Paldamo träsken; här förekomma ock åtskillige *floder* och *strömmar*, som sammanbinda träsken och igenomflyta Socknen, begynnandes ifrån Ryska gränsen; hwilken led få wäl Ryssarna, som allmogen härstädes färdas med båtar til Cajana: hwilket alt man här utförligen kunde beskrifwa, samt deras antal och beskaffenhet ådaga lägga, så framt tilfället wille städia det til denne gången. Någre öfwerwäxte små insiöar finnes här äfwen, af hwicka i synnerhet märckes ett uti Wictamo by, som skal hafwa små öpningar, hwarest geddor och abborar ofta skola wisa sig.

§. 31.

BLand de här i Socknen belägna *Berg* är det bekanta *Wuokatti*, som af Herr TUNELD i dess Geographiska beskrifning öfwer Swerige berättes wara ½ mil högt, 3 mil längt, och ¼ mil bredt. Uppå öfwersta kullan af detta berg finnes (efter en trowärdig bondes berättelse, som är när wid samma berg boende) först 2:ne små insiöar, som innehafwa swart och grumligt watn, så at inga fiskslag der kunna trifwas; men något stycke längre i wäster skola äfwen uppå samma berg ligga 2:ne andre små insiöar, hwarest watnet är aldeles hwitt och klart. Uti endera af dem skal ett slagsfisk, eller (som tros) ormar, någon gång wist sig, som sa til storlek som utsende ei warit olike större nejenögon eller mindre slags ålar. För förra feigde tiden har man, efter gemene mans berättelse, ifrån detta wuokatti berg til den deritil närmast belägne gården Tickalanniemi skolat hört åtskillige starcka skott; så at hela udden deraf darrat och skakats. Ifrån detta berg berättes om sommaren uppå flere rökar, som af de när boënde hålles för säkert tecken til regn; understundom skal det ock ryka om wintern, hwaraf man dock ei wet något at förespå. *Ållävara* berg, som ligger 4. mil i sydost ifrån Sotkamo kyrcka, föregifwes ock för något högt; öfwerst uppå dess kulla skola finnas 2:ne små insiöar af 20. eller 30. famnars längd och bredd, ungefärligen 2:ne stenkast ifrån hwarandra belägne: Uti dem skola geddor och abborar en och annan gång blifwit fångade. Här ligger ock ett berg *Talvivara* eller *Hopiavara* kalladt, som kyrckioherden Herr Mag. MATHESIUS i dess disp. de *Ostrobotnia* pag. 16. anmärckt.

§. 32.

MYrjärn och stål tilwärckas äfwen här i Sockn; Myrmalmen upgräfwes i kärr ock insiöar lika som i Paldamo. *Swart Järn-sand* finnes ock på någre ställen, oansedt ei til någon ymnoghet, hwilken innehåller i wigt dubbelt mer än annan hwit och röd sand. *Swafvel-kies* finnes

nes på någre berg, i ſynnerhet på det i näſt föregående §. förmälte Talwiwara. Inga andra bergarter äro til närwarande tid här upfundne.

§. 33.

HÄrtil wil jag lägga några ord om inbyggarenas *Tideräckning* i detta län. För deſto ſtörre och klarare uplyſning härutinnan wil man härhos anföra några åratal, hwarifrån de fordom börjat ſin tideräckning: „ 1600, ſto-
„ra halm-året. 1608. JOHAN OTTE SONS Jordrefning. (*a*) 1611
„första flychtings år eller Karkuwuoſi. 1622 reſte konung
„GUSTAV ADOLPH genom Saresmäki, Käkilax och Sa-
„resniemi byar. 1656 andra flychtings året eller karku-
„wuoſi. 1669. ſwårt år. 1675 1676 1677 dyr tid i Öſterbotn.
„1676. kneckte året. (*b*) 1687 1688 oår och dyrtid i Ö-
„ſterbotn. 1695 1696 1697 oerhörde hungers år. 1712 den
„13. Martii kangas-ſåta. (*c*) 1716. den 14. Febr. Cajana
„Slott intagit. „ (*d*) Nu för tiden räknar allmogen ſin ålder ifrån freds ſlutet 1721, Påuta keſä 1730, då det warit en owanligen torr och warm ſommar, Yxinäinen Hallawuoſi 1731, då natt froſten allmänt här i orten förderfwat årswäxten, Kemiläis Talwi 1742 då Kemi Compagniet låg härſtädes til gränſens förſwar, Kaſacka Talwi 1743. eller ſidſta Ryſka öfwerwälds tiden. Likaledes lära deſſe näſt förflutne wintrar blifwa deras ålders märcke åhr.

(*a*) *Man har föga tilförlåtelig kundſkap, om denne jordrefning, ſom i det öfrige Öſterbotn ſkal warit allmän, til någon del gådt för ſig här i länet.*

(*b*) *Då har kneckte ſkrifning härifrån ſkiedt til Danſka kriget.*

(*c*) *Kangas ſåta bemärcker på Swenſka walmar krig, och har blifwit nemndt efter det ſom gifwit anledning til detta Ryſka infall, ty ſamma år under marcknaden i Cajana har Provincial Tull Inſpectoren Bergſtröm af Ryſka handlande confiſcerat ett partie (ſom förmenes) richtigt förtulladt walmar; hwilcket til at hämnas, (ſåſom här om förut tilfälligt wis något är omtalat) Ryſka Coſakerne ungefär til 100, eller 120 man igenom Carelen infallit; och plundrat förſt Sotkamo kyrckan, Præſte gården, Turunkorwa hemman, ſom afledne Majoren* AFFLÆCK *då haft i beſittning, och widare Cajana Stad, ſåſom uti 11. §. förmält är; hwarifrån de begifwit ſig til Paldamo och der på Præſtegården, och då warande Befallningsman Tammelanders gård Immola på lika ſätt fortfarit: ſå at de med ſig bortfördt en anſenlig ſkatt af ſilfwer och annan redbar egendom.*

(*d*) *Denne anmärckning om de gamlas tideräckning ſåſom den här är införd, har Kyrckioherden Mag.* JOHAN FROSTERUS *uti en afleden mans Pſalmbok upfunnit.*

§. 34.

FÖrutan de många winter märckedagar, af hwilka här i orten ſpås om på följande ſommar; hålles följande af de förſtåndigaſte för ſäkra *teckn til föreſtående wäderlek.* När Solen om ſommar tiden ſynes wara omgifwen af en ring något lik regnbogan, ſpås kulit i luften; likaledes om wintren när månan är omringad, föreſpås urwäder. Af ſolens utſende wid deſſ up-och nedergång tages ock et ſäkert märcke til infallande wäderlek. Om torndyflarne om Sommaren flyga och ſurra efter ſolens nedergång, blifwer klart wäder, jämwäl när daggen om ſommaren faller ſtraxt efter ſolens nedergång, ſå at gräſet giör handen eller fötterna wåta. När lärckan om wåren ſiunger högt up i luften, ſäges allmänt, at warman blir beſtändig. När twinten

ten eller bofincken låter illa, bebodar det kalt; sammaledes när tranorna mycket skrika. Om spinlarne efter solsättningen flitigt wäfwa och utspänna sina nät, följer regn; dylikt skier ock när hunden tuggar gräs, och swinen bära halm i munnen, samt när wattu-pussar och lerig wäg hastigt torckas efter regn, eller när watnet efter starckt regn ei öker sig i synnerhet uti regnbäckar. Norrsken på södra delen af himmeln, tros äfwen föreboda töö och regn. När dimban slår up, och det då wid pass kl. 8. f. m. begynner at regna, går regnet snart öfwer; åker torndönet hastigt, warar ei heller regnet länge, och twärt om. Det tages ock för säkert teckn til regn, när tiockt moln drifwet sig up om morgonen i wäster twärt emot den uppgående solen; äfwen så anses, när röken slår neder åt jorden om sommaren, eller när myrona stiga up i löf trän. När om wintren efter brunnen wed, glöd til någon myckenhet blir quar i spisen, hålles det för teckn til töö eller blidare wäderlek; som jämwäl spås när någon rodnad om wintern synes på himmeln. När fradga samlas på strändernа förebodar sådant infallande storm wäder, och i synnerhet ifrån samma wäderstreck som ligger emot stranden der fradgan samlas. Så framt om wåren ofta omkring solen synes wäder solar, och solen derjemte skiner lika som igenom flor, hålles det för teckn til swag årswäxt; likaledes tros ock enär göken om wåren höres alt för tidigt, då snön än ligger qwar på marcken.

Ungefär år 1700. har et owanligt åskeregn fallit här i orten, hwarefter i Paldamo Sockn och Urala by något stycke ifrån Saris hemman än i dag skola kunna ses spår öfrige och fohrar af någon alns diuplek i jorden. År 1710. har på flera ställen första dag juhl infallit et alt för starckt och häftigt blåswäder, hwars like man här sedermera ei skal erfarit. 1735. har i synnerhet på Näljängä trackten i Paldamo

Paldamo Sockn Jacobsmässo qwällen et så häftigt åskeregn nedfallit, at det besynnerligen på åkrarna sammandrifwit mullen til 1½ alns högd wid gårdes gården, skurit efter sig 1½ alns diupa fohrar och, dels nedslagit dels ock med allo bortfört samt förderfwat årswäxten. Uti Salmis by har förledne sommar en swår wäderwifwet öfwergåt et hemman, som kullkastat husen, och sönderrifwit taken, samt bortfördt några wid husen liggande näfwer högar, hwaraf flikar blifwit sedde wid Pakanajärfwi, som ligger 1½ mil ifrån detta hemman; denne wäderwirfwel har äfwen kullkastat alla förekommade trän, ja ock de tiockaste furur på 2½ ny mils wäg och allenast 100. alnas bredd.

§. 35.

Sidst wil man något nämna angående de här fordom öfliga *widskeppelser*. Ehuru desse igenom Lärarenas osparda möda och myckna flit nu mera mästendels afskaffade och utrotade äro, träffas här dock ännu de, som sådane widskeppelser äro tilgifne, och först hålla sig til wissa dagar och efter dem inrätta sina sysslor: Såsom til exemp. intet börja utsäde, ei heller utsläppa boskapen, eller börja swediefäll på någon måndag, som almänt jemte fredagen kallas och hålles för *katehen* eller *kadet päiwä* på swenska afwunds dag; intet spinna torsdags qwällarne; icke bulta eller mycket ramla i gårdarne och innom hus emot fredagen och i synnerhet Georgii dag, emedan det skal förorsaka desto häftigare tordön om sommaren: Icke slå, än mindre bärga något höö Olofsmässo dagen, på det biörn ei må skada boskapen. Det anses ock för ganska skadeligit at utgifwa något creatur ifrån gården förr än man firat *Wuoden alkajaiset*. Widare tros ock föra med sig hwarjehanda förderf, om förfädernas stadgar och bruk om wissa dagars firande skulle å sido sättas. Ibland sådane dagar är för-

förnämligaſt *kekri* eller Allhelgondagen, ſom efter alt utſende firas på 2:ne handa ſätt dels efter hedendomen den fordna finſka Afguden *kekri* til ära, dels ock efter Påfwedömets plägſed de framfarne helgon eller ſå kallade *Pybillt miebille* til åminnelſe. Efter hedendomens plägſed firas denne fäſt ſålunda: Aftonen för Allhelgon dagen eller ganſka tidigt ſamma dags mårgon ſlacktas et får hälft års gammalt, ſom ſedan kokas utan at ſöndra något ben, eller wid helſans förluſt ſmaka något deraf, ja icke ens deſs ſälta, innan det framlägges helt på bordet. Deruppå upätes det utan at lämna några qwarlefwor: Ock emedan under det namnet *kekri* äfwen tomtegubbar tyckes wara förborgade; ty tilredes för dem qwällen förut allehanda mat och drycker, ſom äro at tilgå, af några uti få hus för boſkaps-lyckan, af några uti ſtall för häſtelyckan, af några under ſtore trän och wid ſtora ſtenar på åkrar eller i ſkogarne, och af ſomlige på alla upnämde ſtällen tillika, alt efter det förfädernes plägſed det kräfwer. Men hwad efter Påfwedömet göres de helige män til åminnelſe, beſtår deruti, at husbonden qwällen för allhelgon dagen i mörckret på gården dem emottager, och införer uti badſtugan, ſom är för dem ſå wäl annors upſtädad, ſom i ſynnerhet til badning tilredd med kalt och warmt watn, ſamt qwaſtar; hwareſt äfwen är et bord anrättadt med allehanda mat och drycker. Husbonden uppaſſar dem derſtädes wiſſa tider och omſider följande dags qwällen, ſom gemenligen kallas *Sieluinpäivä*, ſent i mörckret med blottadt hufwud och med öls och bränwins ſpänderande dem utur gården beledſagar. Hwarwid märckes at ſå framt efter deſſe helige mäns badande qwarblifwer i watnet något ax af halmen, tages deraf bemärckelſe til följande godt och fruchtſamt år; men befinnes der pärte brand eller deraf fallit kol, betyder det infallande misſwäxt. *Wuoden alkajais fäſt*, hwars firande

de

de anſes ſå nödigt, at alt företagande uti hushålningen deſſutom ei har framgång, förutan det, ſåſom redan ſagt är, inga creatur innan deſs firande få utgifwas, är icke bunden til någon wiſs dag, men firas allmänt på den dag, ſom det efter förfädernes plägſed uti en och annan gård kommit i bruk. Til deſs högtidelighet ſlacktas et får, och tilredes både mat och drycker til öfwerflöd. Det är beſynnerligen märckwärdigt, hwad fåret beträffar, at innan deſſ kött både til hufwud och klöfwar, m. m. är af folck förtärdt, ſkal intet creatur deraf få det ringaſte ſmaka; hwarföre ock under deſs ſlacktande inga hundar få wara närwarande, och efter ſlacktningen förwaras och nedgräfwes deſs innan mäte m. m; på det icke heller några roffoglar må komma dertil. De ſom deſſe widſkeppelſer äro tilgifna, pläga äfwen Thomas mäſſo dagen föra elden omkring ſina gårdar, på det eldſkador måge undwikas. Dagen för Juhl röra de intet watn, på det flugor, och ſlik ohyra ei må trifwas i gårdarne. Juhl-ottan låta de intet ſynas någon eld ifrån gårdarne, på det kråkor ei må upäta årswäxten på åkrarne om höſten; då äfwen en karl helt nakot ſkal gå med lian på åkren, och lådas lika ſom ſlå höö, ſå framt tiſteln i åkren ſkal kunna utrotas. Juhl-dagen gifwes foder åt häſtarne utur en ſå kallad *huhmar* eller en trä mortel, och för höns lägges korn innom något kärilband, på det de måtte deſto bätre wärpa; men eljeſt ſkola höns då ei få ſe dags lius, inga ſwin eller andre creatur utſläppas eller watnas hela dagen. Staffansmäſſo dagen watnas häſtarne öfwer ſilfwer, och på det de måtte deſto bättre trifwas, lägges ſamma dag i Kyrckiohofwen ett ikorn ſkin, Faſtelags Tisdagen hålles ingen eld, utan lägger folcket ſig ganſka tidigt til hwila. Påſk högtiden helgas uppå widſkeppeligit ſätt ända ifrån Skär-dorsdagen. Om Skär torsdagen går husbonden 3. gångor omkring ſin

gård,

gård; hafwande i ena handen en tiäru-bytta och et ſtycke näfwer, i andra handen bodnyckeln och en lia, i munnen et ſtycke ſwafwel, och wid lifwet bunden ſamt efterſläpande en ſtör eller ock en eldgaffel; hwarigenom tros all ohyra, i ſynnerhet ormar från gården kunna afſtängas. Långfredagen bär man med någon ſkälla watn til ſig ifrån fremmande brunnar, då ſättes ock ſaltet, hwarmed boſkapen Påſkmorgon ſkal grutas uti koſkällan och förwaras uti hulmar eller trämorteln. Om Påſk morgon lägges ſkällan om halſen på kon, ſom bär den hela ſommaren; all boſkap grutas ſamma Påſk mårgon med ſalt och tidigt upköres ifrån ſina nattläger med et dertil ifrån ſkogen om Skärtorsdagen hemtadt ſpö. Wid barna-Chriſtning, trolofningar ſamt jagt och fogelfänge äro åfwen åtſkillige widſkeppeligheter öflige, ſom man dock här för widlyftigheten wil utelämna.

Detta är, hwad jag uti en mycket inſkränckt tid angående mit Födſloland och desſ inbyggare gittat i dags liuſet framte. Emedan ämnet är i ſig ſielf widlyftigt, ſå har det ei af mig fulkomligen kunnat utföras: I ſynnerhet har jag wid afhandlingen om Sotkamo, nödgats wara mycket kort. Imedlertid behagar den benägna Läſaren bewärdiga detta arbete med et ſådant omdömme, ſom han finner tienligt at upmuntra, och ei afſkräcka andra, at uti ſlika ämnen framgifwa ſina Snilles foſter til wårt K. Fädernes-lands tienſt och nytta.

ÅNDE.

Råttelſer.

pag. 9. lin. 21. *läs* oupodladt. pag. 29: lin. 24. *läs* til 532. Dal. pag. 39. lin *står* Saamia *läs* Saмbia. pag. 39. lin. 5. *läs* beatitudinem. pag. 39. lin. 13. *står* Pell *läs* Pellar. pag. 49. lin. 14. *står*, giärdſele *läs* giärdſel.

Hist. Sueciae
Topogr. & Statist.